

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XVII. évfolyam 199. szám
2013. szeptember

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap harmadik csütörtökén 17 órakor mindenkit szeretettel vár a Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál termébe,
új bejárat a Budapest V., Városház utca 7. szám felől

Lépcsőima

Örmény kódexillusztráció

Pap: A népségtől, amely nem szent, a gonosz és álnok embertől szabadíts meg engem!

Diakónus: Te vagy Isten, én erősségem: miért felejtettél el engem; miért járok szomorúan ellenségem szorongatása közepette?

A zsoltárokban, de a prófétáknál is mindig, ismételten viszatérő kérés: az Úr szabadítson meg azoktól, akik rosszat akarnak. Hisz az Úr imája végén is mondjuk: és szabadíts meg a gonosztól. A szorongatás életünk velejárója, a szomorúság is földi életünk kísérője. Ha ezek szorongatnak minket, sokszor kérdésekben tör elő belőlünk a sóhaj. Hisz Krisztus is felkiáltott a kereszten: Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?

Dr. Sasvári László

* Szent Liturgia örmény katolikus szertartás szerint, Bp. 2006.

Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Béres L. Attila

A 90 éves „kis Berkenye” – magyarnak vallja magát

A Fővárosi Örmény Klub júliusi műsorára érkezett kolozsvári vendég kereste tekintetével a Nyári Pál termet a Pest megyei Kormányhivatal kerengőjében. Elkísértem. A klub háziasszonya, *dr. Issekutz Sarolta*, és a műsort rendező Budapest Főváros XIII. kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat elnöke, *Kabdebó János* köszöntötte őt és a többi megjelentet is.

Sokan vették a fáradságot a szép, kellemes nyári délutánon, és eljöttek, hogy megnézzék a *Bisztrai Mária* színművészről szóló filmet, amelyet *Xantus Gábor* és *Xantus Áron* készített. A klubprogram kezdetén *Dudits András* három örmény dalt szólaltatott meg dudukon – közte Szajatnova örmény énekes-költő (asug) feldolgozását, – játékát nagy tapsjal jutalmazta a közönség.

Bisztrai Mária színművész, a kolozsvári Magyar Színház volt igazgatója május 25-én töltötte be kilencvenedik évét. Rendkívüli személyiség. Édesanyja *Kabdebó Duci*, aki *Kabdebó János* távoli rokona volt, s akivel a kerületi örmény elnök a rokonságot tartja inkább, nem a távolságot.

A színművésznőről készült, nemcsak az örmény gyökerekkel rendelkező családok számára készült film előtt *Dr. Kiss Margit*, a XIII. kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat képviselője elmondta, hogy igazgyöngy Bisztrai Mária embersége, egyénisége. Szólt arról is, hogy a színművész édesanyja *Kabdebó Duci*, a neves és ragyogó színésznő, gazdag örmény nemesi család gyermeke volt. Bisztrai Mária édesapja *Dr. Groza Péter* pedig veretes román ortodox papi család sarja, három cikluson át Románia miniszterelnöke volt. Regénybe illő

Kabdebó János

Dudits András

szerelmük öröknek bizonyult. Házasságukat mindkét család ellenezte, de az örmény és román vér keveredéséből megszületett egy csodálatos, tehetséges, remek színész, aki mindig magyarnak vallotta és vallja magát. A körülményei, tehetsége folytán akár hollywoodi díva is lehetett volna, de ő ott maradt azon a forró vidéken, ahová a sors tette, és ott képviselte a magyarságot, ahol ez nem volt könnyű. *Dr. Kiss Margittól* megtudtuk azt is, hogy lett a „kis berkenye” Bisztrai Mária. A képviselő asszony elmondta, hogy az ifjú hölgynek volt egy nagyon elegáns udvarlója, Bisztrai, akinek az apja egy kolozsvári sörgyárnak volt az örököse. Egy nagyon intelligens, gentleman

úr volt, aki meghódította Máriát, házasságot kötöttek. Kiderült, hogy a „gentlemansága” megmaradt az esküvő után is. Úgyhogy nagyon hamar elváltak. Valószínű, hogy nem

A Fővárosi Örmény Klub júliusi közönsége

a gyengébb nemmel volt baja, hanem azt remélte, hogy ha hozzácsapódik Groza párjához, akkor megússza az államosítást. De senki sem úszta meg, Groza sem. A szépséges Mária családneve nem volt előnyös „reklámnév”, sem a *Kabdebó*, sem a *Groza* név, így megtartotta a *Bisztrai* nevet. Ilyen csodákat megőrizni kötelességünk – zárta a film előtti bevezetőjét a képviselő asszony.

A *Bisztrai Mária*ról készült filmhez – mely felüdítő élményt jelentett minden-

ki számára – *Sarolta* annyit fűzött hozzá, hogy a füzetekben megjelent *Bisztrai Mária* részletes életrajza, *Bálintné Kovács Júlia* írása, aki jól ismeri a családot. Az írás az interneten a www.magyarormeny.hu honlapon a olvasható a füzetek 2012. márciusi számában.

A klubdélután végén, a nyári programok ismertetését követően, a rendező kerület pogácsával, süteményekkel és hűsítő ásványvízzel kedveskedett a vendégeknek.

Interaktív volt a „neoarmenizmus közönsége”

A Fővárosi Örmény Klub háziasszonya, *dr. Issekutz Sarolta* az augusztusi klubdélutánon először arra hívta fel a figyelmünket, hogy szeptembertől a Fővárosi Örmény Klub rendezvényeit a Pest megyei Kormányhivatal Városház utca 7. szám alatti kapu bejáratán át, a gyönyörű zárt udvarokon keresztül közelíthetjük meg, ahol továbbra is a Nyári Pál teremben – minden hónap harmadik csütörtökén – megtartják a programokat.

A 4-es metró építése, valamint útfelújítások miatt dugóba kerültek, így nem érkeztek meg a délután öt órai kezdésre az augusztusi műsor rendezői. A klub háziasszonya így röviden beszámolhatott az augusztus 4-11. között tartott nyári barangolásról Bácskában, Bánságban, az Al-Duna vidékén és Dél-Erdélyben. A több mint kétezer kilométeres autóbusszos úton a túr társak remek hangulatban, nagyon jól érezték magukat a gyönyörű tájakon, a magyar

Kali Kinga

történelmi helyszíneken, bukovinai székelyek által lakott falvakban, a csodálatos természetben. Az útvonal állomásairól mondott érdekességeket figyelemmel hallgattuk, melyről a füzetekben is beszámolunk.

Az augusztusi programot rendező XVI. kerületi Örmény Önkormányzat képviselői közben megérkeztek, *dr. Szuper Géza* elnök köszöntötte *Kali Kinga* előadót és a közönséget.

Kali Kinga: Kulturális stratégiák: armenizmus és neoarmenizmus című tudományos előadása rövidebb változatban elhangzott már „A kulturális transzfer lehetőségei. Örmények Közép- és Kelet-Európában” című nemzetközi tudományos konferencián, ez év április 6-án az Országos Széchenyi Könyvtárban. A közel ötven perces felolvasás alatt nem lankadt a figyelem, érdekes témát hallottunk, ami rólunk, magyarörményekről szól: a Szongott

Az interaktív közönség

Kristóf által megkezdett, majd az EÖGYKE által tovább izzított örmény kulturális identitástudatról, amelynek köszönhetően közösségünk létezik, és mind többet ismer meg az örmény kultúrából. Az augusztusi klubdelutánt

Vikol Kálmán és Szuper Géza

számos hozzászólás tette interaktívvá. (Az előadás szerkesztett változatát a 4–9. oldalon kezdjük közölni.)

A klub háziasszonya megköszönte a katonának és a közönségnek az aktív közreműködést, és feltette a költői kérdést: jövőre, a választások évében kiderül, hogy mennyire sikerült a neoarmenizmus mozgalmát széles körben elterjeszteni, és lesz-e

Kali Kinga

Kulturális stratégiák: armenizmus és neoarmenizmus*

(1. rész)

Dolgozatom középpontjában a magyarországi örmény diaszpóra első rétegének recens identitás-megőrzésre irányuló kulturális stratégiái állnak – az a kulturális irányzat, amely napjaink visszaarmenizálódási folyamatának fő mozgatórugója, és amelyet én *neoarmenizmus*-nak nevezek, a 19–20. század fordulóján kibontakozó, örményidentitás-mentő *armenizmus* mozgalmára való visszaütésként, illetve ezzel a mozgalommal való nagy hasonlóságai miatt. (Hozzá kell tennem itt, hogy ezt a folyamatot Pál Judit történész is neoarmenizmusként aposztrofálta – egymástól függetlenül jutottunk

eredménye a húsz éves küzdelmének a magyarörmény kultúra megmentésében, terjesztésében.

Kali Kinga előadását rövid frissítő szünet követte, majd a Budapest Főváros XVI. kerületi Örmény Önkormányzat képviselői, – akik egyúttal a Tigrán együttes tagjai is – zenéltek. dr. Szuper Géza gitáron, Vikol Kálmán fúvós hangszereken játszott. Örmény dalokat, majd néhány erdélyi örmény népdalt, és kuruc nótákat is előadtak. Ugyancsak nagy tapsot kapott a ráadásként megszólaltatott, szövegében aktuális dal, Debreceni Szappanos János gyűjteményéből: a Katonák üdvözlötte Bocskai Istvánhoz 1604 című is.

erre a következtetésre, ami a 2006. áprilisában Piliscsában, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem által szervezett örmény témájú konferencián derült ki; mindez az egybeesés számomra a tézis jogosultságát hitelesíti.) Kulturális stratégiáknak nevezem ezeket a folyamatokat, mivel mindkettő valamiféleképpen egy diaszpóra-csoport kulturális identitásának megőrzését célozza – ennek kifejtésére azonban hadd térjek vissza később.

Ahhoz, hogy megértsük ezen kulturális stratégiák, örményidentitás-mentő mozgalmak létrejöttét, működésük szükségességét, először is érintőlegesen szólnunk kell a magyarországi örmény diaszpóra rétegeiről.

* (Az előadás elhangzott A kulturális transzfer lehetőségei. Örmények Közép- és Kelet-Európában című nemzetközi tudományos konferencián, 2013. április 6-án, az Országos Széchényi Könyvtárban; valamint a Fővárosi Örmény Klub 2013. augusztus 15-i műsorán.)

Az első diaszpórát azon egykori örmény kereskedők, nagyállattartók leszármazottjai, illetve ezek családjai alkotják, akik a 18. században tömegesen települtek át az erdélyi örmény központokból – és pedig gazdasági célzattal, a Nagy Alföld kínálta új lehetőségek vonzásában. Ők az asszimiláció folytán mára már teljesen beolvadtak a magyar nemzettestbe, az örmény nyelvet nem beszélik, de valamiképpen él még bennük az örmény származás tudata: önmagukat *magyar-örményeknek* nevezik, akárcsak az Erdélyben maradt örmény telepések leszármazottjai.

A második diaszpórát főként az 1915-ös törökországi genocídium eredményezte – valamint az azt megelőző, a genocídiumot előkészítő történelmi események az Oszmán Birodalomban. A kényszerű migrációs hullámot II. Abdul Hamid, a Vörös Szultán 1894–1896 közötti véres örményellenes rendelkezései, az anatóliai örménymészárlások indították el; alig néhány évvel később pedig a hatalomra kerülő ifjútörökök ultranacionalista ágának egyre brutálisabb intézkedései sürgették, mely rendeletek lehetővé tették a szabad rablást, fosztogatást, gyilkolást a török lakosság számára, s rendszerint általános örménylincselésekbe torokollottak. Ezek eleinte mindössze sporadikus elmeneküléseket jelentettek – később a pogromokat, a deportálásokat, az egész népirtást túlélők tömegesen menekültek, szétszóródván a világban. A *Metz Jeghern* túlélői értelemszerűen olyan országokat céloztak meg új hazájuként, ahol az örménység *múlttal* rendelkezett – így a menekülőhullámmal érkezők egy része Magyarországra (és Erdélybe) telepedett be, az addig már teljesen integrálódott, látszólag szinte egészen a magyarsághoz asszimilálódott régi diaszpórához csatlakozván. Ezekhez az emigráns-csoportokhoz később azok az örmény

kivándorló családok is csatlakoztak, amelyek az 1988–'91-es években, az Örményországban és általában a Kaukázusban lejáratott események hatására kerestek menedéket Magyarországon (úgy mint a karabahi helyzet és háború, a polgárháborúk a kaukázusi térségben, az örményországi földrengés, Szovjetunió szétesése, a gazdaság általános hanyatlása).

Megjegyzendő, hogy habár itt két különböző időintervallumban megtörtént betelepítési hullámról van szó, mégis ugyanazon második diaszpóra réteghez tartozóként kell kezelnünk ezeket az utóbb betelepülőket is – annak ellenére, hogy legalább jó fél-századnyi, szinte-századnyi idő eltelt a két migrációs hullám között. Ugyanis csoportjellemzőik nagyjából azonosak, és az asszimiláció értelemszerűen jóval kisebb mértékű náluk, mint az első, önmagukat magyar-örményekként definiáló diaszpóra-csoport esetében. Az örménységnek ezt a (többé-kevésbé homogén) csoportját a diaszpóra első rétegének tagjai *keleti örményeknek* nevezik. Ehhez a diaszpóra-réteghez tartozó családok beszélik az örmény nyelvet, még második-harmadik generációs leszármazottjaik is, és utódaikat is törekednek megtanítani rá; továbbá többnyire az Örmény Apostoli Egyházhoz tartoznak, és magyarországi létükben is jobbra örmény hétköznapokat élnek meg a családon belül.

A teljesség kedvéért hozzá kell még tennünk itt, hogy Magyarországon kialakulóban van egy harmadik csoport is, melynek csoportjellemzői hasonlóságot mutatnak a kereskedelmi diaszpórákéval: ezt néhány tucatnyi, a kelet-európai régióban végement változások után Örményországból érkező vendégmunkás, valamint némelyük Magyarországra áttelepülő családja alkotja. Érdekes módon, habár nagyjából ugyanakkor jöttek el Örményországból, mint az

előbbieken említett, nyolcvanas-kilencvenes években kivándorló családok bizonyos része, ez a réteg mégsem nevezhető diaszpórának, mivel a csoport az átmenetiség jegyét mutatja, erősen fluktuálódik – ezek az úgynevezett *kőbányai piacos örmények*. A terepkutatások ugyanis azt igazolják, hogy ennek a laza csoportnak a tagjai nem szándékoznak huzamosabb ideig megtelepedni Magyarországon (nem kértek állampolgárságot, nem rendezkedtek be, lakóhelyüket örmény nemzeti szimbólumokkal dekorálják – úgymint örmény zászló, kötelező fénykép vagy festmény az Ararát hegységről a szoba falán; valamint ilyen értelemben felmutatás-szerű az a tény is, hogy vendüket kötelezően örmény konyakkal kínálják, stb.). Az újonnan érkezettek nem tartják szorosán a kapcsolatot sem a keleti örmények csoportjával, sem a magyar-örményekkel, csupán egymás közt – valamint természetesen az otthon maradtakkal, mintegy transznacionális közösséget alkotva; ezért nem is kezelhetjük őket diaszpóráként, csupán kereskedelmi érdekcsoportként. Ugyanakkor szükséges kiemelni e harmadik csoport jelenlétét, mivel közvetve nyilván hat a másik két csoport identitására. (Például: tudvalevő, hogy a kőbányai piacon szinte mindent be lehet szerezni pult alatt, ami például egy jereváni piacon található – lavast, szudzsukot, fűszereket, gyümölcslavast, örmény konyakot, ésatöbbit; ami tehát nem csupán a csoportberendezkedésnek valamely fokát jelenti, de azt is, hogy alkalomadtán ki is szolgálhatnak egyéb örmény igényeket – ehhez persze tudni kell minderről...)

A magyarországi kisebbségi törvénynek megfelelően azonban az előbbieken felvázolt két, igen különböző történelmi diaszpórához tartozó csoport egyesült *hivatalosan* örmény kisebbséggé. Az Országgyűlés ál-

tal 1993. július 7-én elfogadott törvény kimondja: „E törvény értelmében nemzeti és etnikai kisebbség (...) minden olyan, a Magyar Köztársaság területén legalább egy évszázada honos népcsoport, amely az állam lakossága körében számszerű kisebbségben van, tagjai magyar állampolgárok és a lakosság többi részétől saját nyelve és kultúrája, hagyományai különböztetik meg, egyben olyan összetartozás-tudatról tesz bizonyosságot, amely mindezek megőrzésére, történelmileg kialakult közösségeik érdekeinek kifejezésére és védelmére irányul.”

Az így keletkezett *névleges* csoport azonban sohasem lehet homogén – és itt számot kell vetnünk e törvény elnagyoltságával és buktatóival. (Megjegyzendő, hogy az óta a törvényt már részben módosították, kissé árnyalták – de ez nyilván nem jelenthet változást a csoportok szintjén.) A lényegi különbségek, mint például az örmény nyelv birtoklása, az Örmény Apostoli Egyházhoz, illetve az Örmény Katolikus Egyházhoz való tartozás, a genocídiumban való érintettség húzzák meg a határokat a két réteg között – amelyek sok esetben a csoportok közti érdekellentétben fejeződnek ki. Amikor tehát általában szólnánk magyarországi örményekről, akkor tulajdonképpen nem egy összefüggő csoportról van szó, hanem több – noha egyazon ország területén belül élő – történelmi diaszpóra-réteg konfliktusoktól nem mentes kölcsönhatásáról; ezért identitásmegőrző folyamatainknak leírása során szükség van a nagyobb körültekintésre a csoportokat jelölő terminusok terén.

Ahhoz azonban, hogy megragadhatjuk az említett érdekellentét kiváltó okait a magyarországi örmény diaszpóra-rétegek esetében, közelebbről meg kell vizsgálnunk a különböző diaszpóra-rétegek csoportreprodukciós stratégiáit.

Az 1672-ben I. Apafi Mihály fejedelem által Erdélyben letelepített örményeket a magyar törvény egy évszázadon át különleges jogállású idegenekként kezelte; azonban egyre inkább elmosódott a különállás a kereskedő elemek és a rendek között. Kezdetben ugyan nem vásárolhattak földbirtokot és állami hivatalokat sem tölthettek be, de Magyarországon 1776-ban sor került jogi integrációjukra: az örmények ettől kezdve rendelkezhetek a közhivatal-viselés jogával, tehát ugyanazokkal a jogokkal és kötelezettségekkel, mint a magyarok. Mindezt győzelemként élték meg, igyekeztek minél jobb magyarrá lenni – új foglalkozási ágakban próbáltak elhelyezkedni, ami megrendítette a családi tradíciókat. A 19. század elején a modernizáció beindította a nyelvvesztést; a fiatalabb generáció Erdély és Magyarország nagyobb városaiba rajzott szét; az örmények nemességét, birtokukat szereztek, s már az 1840-es években büszkén vállalták magyarságukat: *sőt magyar* neveket vettek fel. Magyarok *akartak* lenni – a hagyományörzés háttérbe szorult a társadalmi értékpreferenciák sorában.

A beolvadás folytán megtörtént nyelvvesztés, a hagyományok háttérbe szorítása ahhoz vezetett, hogy mára már a magyarországi magyar-örmények (akárcsak az erdélyi magyar-örmények is) elsősorban magyarnak vallják magukat. Hozzá kell itt tennünk, hogy különösen fontos ennek a magyarságnak a hangsúlyozása az erdélyi magyar-örmények körében, ugyanis Romániában a magyarság kisebbségi helyzete erőteljesen befolyásolja a magyar-örmény identitást. Az Erdélyben élő örmények leszármazottjai ugyanis egyöntetűen azt vallják, hogy a románokkal szemben elsősorban magyarként kell meghatározniuk önmagukat, örménységük csupán másodlagos – úgymond „színfolt a ma-

gyarságban” (mint azt Magyar Sáska Zsolt gyergyószentmiklósi interjúalanyom 1995-ben megfogalmazta). Mind a magyarországi magyar-örmény, mind az erdélyi magyar-örmény csoport örménysége szituatív, csupán bizonyos helyzetben kerül elő, identitásuk a környezettől függő, viszonylagos. Míg a 19. század fordulóján identitásuk még plurálisnak volt nevezhető – kulturálishan örményként, politikailag magyarként definiálták magukat az armenizmus ideológiájának értelmében (az értelmiségi elit legalábbis), ma már pozicionálisnak mondható inkább. Pozicionális identitás alatt azt értem, hogy az emlékeztetéstől függően kerül előtérbe az örmény mivolt, a nagy egyházi ünnepek, örménységgel kapcsolatos megemlékezések köré fókuszálódik (újában ezt többnyire magyar-örmény témájú könyv- és albumbemutatók, tudományos és művészeti, zenei előadások, gasztronómiai estek, „örmény vigasságok”, stb. váltják ki; vagy akár például ez az előadás is itt, a Fővárosi Örmény Klubban) – egyszóval az identitás helyzetfüggő. „Mi hét közben magyarok, hét végén a templomban örmények vagyunk.” – fogalmazta meg találóan fent idézett erdélyi interjúalanyom a pozicionális identitás jelenségét (ugyancsak 1995-ben).

A magyar-örmények *örménysége* vagy *magyarsága* az emlékeztetéstől függően kerül tehát előtérbe – és emlékeztetésen ebben az esetben azoknak a befolyásoknak a halmazát értjük, amelyek az egyént érik nap mint nap, alakítván azonosságtudatát. Időlegesen megváltozik az identitás-összetevők aránya – de nem függesztődik fel egyik identitás-összetevő sem. (Például a gyergyószentmiklósi magyar-örmény közösség tagjai a templomban a nagyobb ünnepeken éppen úgy eléneklik az örmény katolikus liturgia énekeit, mint a mise befejeztével a magyar himnuszt. Vagy fordítva: a

budapesti magyar-örményeknél az egyébként inkább magyar hétköznapiakon is főznek olykor ángádzsáburlevest.)

Az adott feltételek mellett a Magyarországra települt *keleti örmény* csoport, a második diaszpóra tagjai defenzív gesztussal hártják el az asszimiláció (számukra negatívként megélt) példáját, és inkább befogadó társadalomként azonosítják a magyar-örmények csoportját, semmint valamiképpen hozzájuk tartozó örmény diaszporaként: hiszen az őshaza-élményük is különböző. Mivel a magyar-örmények nem rendelkeznek számukra egyértelmű „örmény világgal”, illetve ez a világ nem válik el egyértelműen a magyartól, ezért az ún. *keleti örmények* egyre nyíltabban nem fogadják el az örmény diaszpóra részeként őket, a kisebbségi törvény értelmében létrejött névleges közösség ellenére sem – nem vállalnak velük szinte semmiféle közösséget, sem interakciót. Mindezekért az örmény kisebbség számserűsítése Magyarországon (is) nehézségekbe ütközik: mindkét csoportnak más és más a becsült értéke az országban élő örmények számát illetően. (Példaként felhozom: a Magyar Országgyűlés kisebbségi számolója 1996-ban 3500-10000 főre becsüli a magyarországi örmények számát, az 1992-ben alakult Arménia Népe Kulturális Egyesület adataira (1000-1500 család, azaz 3500 fő körül) és az 1995-ben létrejött Országos Örmény Önkormányzat becsléseire (10000 fő körül) hivatkozva. Mindannak ellenére, hogy az 1990-es népszámlálás során mindössze 37 fő vallotta magát örmény anyanyelvűnek Magyarországon (de 48 vallotta magát, hogy beszéli az örmény nyelvet, 2001-ben pedig 207 fő vallotta magáról ugyanezt.)

Míg a keleti örmények csoportja *kívülről* reprodukálódik, az Örményországból, Karababól újonnan érkezők csatlakozásá-

val, addig a magyarországi és erdélyi magyar-örmények csoportja nem várhatja kívülről a reprodukciót, hanem *csoporton belül* igyekszik megoldani azt, a csoport potenciális tagjainak örménység-tudatát felerősítve, országhatárokon is átnyúlva. A magyarországi magyar-örmények intenzívebb kapcsolatot tartanak fenn az erdélyi magyar-örményekkel, mint adott esetben a velük egy városban lakó, genocídium utáni betelepülő-hullámmal érkezett, az örmény nyelvet beszélő törökországi, örményországi vagy akár karabahi, szíriai, libanoni örményekkel.

Kihangsúlyozandó tehát, hogy a magyar-örmények esetében sajátos „transznacionalitásnak” lehetünk tanúi: a közös származás tudatán túl főleg az önigazolás (és egymás visszaigazolása) köti össze a magyarországi és erdélyi közösséget, a mitikus-szenti mentális kapcsolat a kis ősházával, Erdélylyel; Örményországgal való kapcsolatuk inkább csak *referenciális*. Ez a geográfiailag kiterjesztett, transznacionális közösség sokkal homogénebb, mint amit a (törvény által) magyarországi örmény kisebbségként aposztrofált, laza kohéziójú „csoport” esetében tapasztalhatunk.

A kommunista rezsim bukása a közép-európai térségben már önmagában is az önmön identitásuk megélése felé fordította az itt élő nemzeteket és nemzeti kisebbségeket egyaránt – és természetesen, mindez nem írható pusztán a kulturális elvágyódás számlájára a térség viszonylagos és hosszú ideig tartó zártsága miatt. Magyarországon a magyar-örmény mivolt újrafogalmazását sürgették a '80-'90-es évek tájékán újonnan érkező örmények migrációs hullámai, akár letelepedés szándékával, akár vendégmunkásként érkeztek – érkezésük, letelepedésük és működésük egyféle emlékeztetés szerepét látta el, amely szükségessé tette az első di-

aszpóra-csoport, a *magyar-örmények* esetében saját örménységük újradefiniálását. Erre a sürgető szükségére még csak rátevérdött az 1993-as kisebbségi törvény, illetve az önkormányzatiság diktálta feltételek; és még inkább ezeknek szövevényes következményei, amelyek külön kutatás tárgyát képezhetik, s amelyek diszkrépanciát okoztak a két diaszpóra-réteg közt. Mindez indirekt módon adott löketet a magyar-örmények identitás-reprodukciós törekvéseinek. Mivel ez a csoport kívülről, újabb betelepülő

érkezésével nem újulhatott meg, hiszen már látszólag egészen asszimilálódott a magyarsághoz (nyelvében, habitusában), ezért újra szükség volt egy olyan kulturális stratégiára, amely által a csoport *saját potenciális tagjainak mozgósításával* belülről tud megújulni, különösen a kisebbségi törvény kimondása utáni időkben – és ez a kulturális stratégia az, amit én a 19-20. század fordulóján végbement *armenizmus* mozgalmanak folytatásaként látok, és *neoarmenizmusnak* nevezek.

Folytatjuk

Kali Kinga

Felfalni Arméniát

fotó- és szövegkiállítás Örményországról

A kiállítás képanyaga három örményországi utazás nosztalgia-terméke; azonban nem pusztán útiképek színes egymásutánja, nem csupán az utazás során tapasztaltak kétdimenzióssá fogalmazott leképződése – Örményország „bekebelezésének” élménye a kiállított útiesszé-részletekkel lesz teljes, szerzőjük lévén elsősorban író. A cím tehát nem gasztronómiai folyamatra utal, hanem metafora: kép és szöveg együttesen igyekszik visszaadni azt az érzést, amely az Örményországba látogatót megrohanja, a kiállítás-látogatót is abban az élményben részeltetni, amely az utazót lenyűgözi és kulturális mohóságra sarkallja, különösképpen, ha felmenői örmények – egyszóval azt az érzést, amellyel az ide látogató figyel, érez, bekebelez, és a rendelkezésére álló rövidke idő alatt megpróbálja megtapasztalni e csodás kóországnak minden számára elérhető valóságát: megkísérelti felfalni Arméniát.

Megnyitó: 2013. szeptember 16., hétfő 18 óra
Budapest II. Marczibányi Téri Művelődési Központ, M Galéria (Marczibányi tér 5.)

Köszöntőt mond dr. Issekutz Sarolta elnök

A kiállítást megnyitja Forgách András író

A megnyitón Puskás Eszter és Hangist együttese örmény népdalokat ad elő, majd fogadás az örmény konyha remekeiből.

Rendezi a Budapest II. ker. Örmény Önkormányzat

A kiállítás szeptember 30-ig látogatható hétköznapi 9-18 óráig, hétfőn a nyitva tartás függvényében (tel: 212-2820).

Kali Kinga

Felfalni Arméniát

(részlet)

Gyarapodik bennem a haza, ahogy az örmény táj szelíd vadságát szemlélem. Meg akarom tanulni a hegyek minden kitüremkedését, szépen rajzolt pliszéit, a hegyoldal voltaképpen kopár ráncain sikeresen megkapaszkodó minden egyes apró növény pontos helyzetét, az árnyékok játékát a köveken az idő múlásának függvényében. Úgy kell emlékezni, mint ahogyan Borges szereplője, Ireneo Funes, az emlékező tette, aki a fák leveleinek erezetét is képes volt egyenként felidézni, emlékezett a felhők másodpercenként változó formájára is, mind-mind. El kell raktároznom magamban későbbre minden apró részletet, amely segíthet nekem abban, hogy létrehozzam emlékeimből saját bonyolult hazámat – a belső szülőföld az egyetlen, amelynek létjogosultsága van: bárhol is élne az ember, csak ott lehet otthon.

Minden örményországi látogatásomkor megrohan ez az irracionális igyekezet. Fel akarok habzsolni mindent, ami engem érhet ez alatt a röpke néhány nap alatt, amíg az írófesztivál kitart, mindazt, amit a szervezők átadni terveztek, minden élménylökötet. A kulturális mohóság, amivel őseim földje felé fordulok, a kényszerűen és szünet nélkül alkotó világlátás ezt még csak felfokozza – még sokkal többet élek meg az örmény vidékből, az örmény tájból, minden, az élmények hatására bennem megfogalmazódó, kiegészítő valóságát ennek a vidéknek. Minden hiányt egyszerre igyekszem pótolni magamban, amit szubjektív hazám távolléte okozhatott bennem – mert mi lehetne fontosabb, mint saját valóságunk legpontosabb megrajzolása? Minden alkalommal, amikor örmény földre látogatok, embertelenül sok mindezt megélni, szinte azonnal átkerülök egy másik dimenzióba, fel akarom falni Arméniát, mohón és minden részletében bekebelezni – összeolvadni vele, a magamévá tenni valamilyen, hazahordani magammal egyre: egyszerre bájos szertelenséggel és valamiféle tudatos gyűjtőmunka józan keretében. Nem csupán a kjufta, a khorovac, a tan, az iszkan hal vagy a gránátalmabor ízét akarom tudni, mint egy rendes turista, de a sárgabarack eredeti és ősi földből jövő zamátát is, és meg akarom tanulni minden egyes örmény ember mosolyának ráncait fekete szemek alatt-körött; vagy a *Ter Voghormia* sokfelé kanyarodó visszhangjait Geghard sziklába vájt felső templomában, amelyből mindannyiszor megpróbálok vajmi Istent kicsenni a magam számára, magamba zárni, nehéz napokra való lélek-emlékké csiszolni – hajszálpontos lenyomatot akarok emlékezetemben mindenről, amit itt láthatok, hallhatok, ízlelhetek, érezhetek. Emlékezni, emlékezni és emlékezni: Haghpát kolostorának minden részletére, Paradzsánov minden kollázsdarabjára, a róla szóló anekdotákra, amelyeket Anahit, a múzeum lelkes idegenvezetője az írólátogatókkal kedélyesen megoszt; emlékezni a Nemzeti Múzeum kódexkiállításának miniatúráira másolatban, a Matenadaran kódexkiállításának miniatúráira eredetiben; tökéletes pontossággal felidézni a szerzetesek sziklába vájt celláihoz vezető lépcsőfokokat Geghard kolostora mögött, az állhatatosság metaforájaként emlékezni azoknak a lépcsőfokoknak a mélyedéseire, amelyeket egykor élt, alázatos egymásutánjában egymást éltető szerzetesek lábai vájtak ki – talán nem is tudtak attól, hogy kitartásuk átforgalmazza a követ, ahogyan az idők folyamán, évszázadokon keresztül, mindig ugyanoda léptek; már csupán attól is megérint valamiféle szent ritualitás, ha ezt végig gondolom. (...)

Dávid Katalin Budapest díszpolgára

2013. június 19-én tüntették ki Dávid Katalint, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagját a Budapest főváros díszpolgára címmel. A művészettörténész idén ősszel az Akadémia életműdíját is átveheti majd. Az erdélyi örmény közösség szívből gratulál a kitüntetésekhez és jó egészséget és hosszú életet kíván a további munkásságához, alkotásokhoz, mindenki hasznára és gyönyörűségére.

Szerkesztőség

Családja és tanulmányai

Dávid Katalin művészettörténész 1923. augusztus 16-án született Szegeden. Édesapja, Dávid Lajos (szerk. megj.: erdélyi örmény származású), a kolozsvári egyetem professzora volt, majd – Klebersberg Kunó felkérésére, akivel közeli barátok voltak – a szegedi egyetemi gyógyszertár és gyógyszerészeti intézet megalapítója és a gyógyszerészeti kar dékánja lett. Dávid Katalin 1941-ben érettségizett Szegeden. Ugyanitt járt egyetemre is, 1948-ban bölcsészdoktori oklevelet szerzett; később elvégezte a katolikus teológiát is, miután elhatározta, hogy keresztény, szakrális ikonográfiával akar foglalkozni. 1948-ban doktorált művészettörténetből, esztétikából és régészetből. Meghatározó mesterei: Kerényi Károly (klasszika-filológia, antik görög kultúra), Sík Sándor (esztétika), Bálint Sándor (néprajz), Felvinczi Takács Zoltán (művészettörténet) voltak.

Férje, Hidvégi György (1922-) okleveles könyvvizsgáló-könyvszakértő, az Állami Biztosító Közületi Igazgatóságát vezette. Hidvégi György a Magyar-Izraeli Baráti Társaság alapítója és örökös elnöke. Fia, Hidvégi Máté (1955) biokémikus, a világszerte elismert Avemar és Oncomar feltalálója. Két unokája és egy dedunokája van.

Jezsuita lelkeségben nevelkedik. Lelki atyjai Müller Lajos, Kardas József, Békési István és Hunya Dániel jezsuita atyák. Egyetemi tanulmányai a világháború éveire esnek. Páter Izay Gézával szervezi a „fiatalok órállása” néven híressé vált ná-

ciellenes katolikus demonstrációt Szegeden XII. Pius koronázásának 5. évfordulójára. A holokauszt idején Izay Géza vezetésével több száz zsidót bújtatnak. Személyes kapcsolatban van Raoul Wallenberggel, a Szent Kereszt Egyesülettel, de a cionista ellenállókkal is (pl. Kasztner Rezső). Endrődy István jezsuita atyával együtt irányítja a Veritas kiadványt, és többek között szerkesztője Bálint Sándor mariológiai munkájának, amelynek a címét Dávid Katalin adja (Boldogasszony vendégségében).

Egyetemi éveit befejezése a „fényes szellemek” időszakára esik. A Mária Kongregáció szegedi elnöke és a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Országos Szövetsége (MEFOSZ) országos alelnöke. Meghirdeti az új katolikus szociális programot: minden erőt összefogni a szegények és kisemizettek megsegítésére.

Dávid Katalin 1974-ben lett a művészettörténeti tudományok kandidátusa. Tudományos pályája legelején, 1948-ban a Szegedi Tudományegyetem tanársegédjeként

dolgozott, de ezt hamarosan felváltotta az egyetemi szférán kívüli tudományos tevékenység: 1951–1954 között a Magyar Művészettörténeti Munkaközösség tudományos munkatársaként dolgozott. 1954-ben a Művészettörténeti Dokumentációs Központ vezetője lett. 1978-tól ismét az oktatás került előtérbe amellelt, hogy tudományos munkásságát is töretlen lendülettel folytatta: 21 éven keresztül a Pázmány Péter Hit-tudományi Akadémián az ikonográfia- és a tipológia professzoraként dolgozott.

Több évkönyvet és sorozatot szerkesztett: 1952–53-ban a Magyar Művészettörténeti Munkaközösség Évkönyvét, 1953–1960 között a Művészettörténeti Tanulmányokat, 1962–1964 között a Művészettörténeti Dokumentációs Központ Közleményeit, 1971-től a Mai Magyar Művészet című sorozatot. Több száz tanulmánya, könyve jelent meg magyar, angol és német nyelven.

Lyka Károly tanácsára kezd el foglalkozni ikonográfiával, jelek, jelképek, szimbólumok tanulmányozásával. Unokabátyja, Barcsay Jenő, 1947-ben utolsó éves egyetemi hallgatóként elvitte Lyka Károlyhoz, aki úgy vélte, hogy a magyar szakembereknek az elkövetkezendő időkben nemigen lesz lehetőségük külföldi tanulmányutakra. Dávid Katalin ekkor határozta el, hogyha a művészettörténetet, akár csak a teljes magyart is, hát még az európai művészetet nem lehet közvetlenül tanulmányozni, akkor ikonográfiával fog foglalkozni, mert ahhoz megfelelő alapot a kitűnő reprodukciók is biztosítanak. Így került érdeklődésének középpontjába a képek és jelképek – mint például az életfa mitológus jelentésének – kutatása a keresztény és zsidó kultúrában. Alapvetően középkori és újkori magyar művészettörténettel, tipológiával, elpusztult középkori műemlékek rekonstrukciójával és modern magyar művészet-

tel foglalkozik. Több mint öt évtizede elemzi a Bibliát, amely központi területe a keresztény ikonográfiának. Számára a Biblia az a valláshoz kötődő mű, amely abszolút biztos alapját adja az európai kultúrának.

Rabinovszky Máriusz felkérésére és ajánlására (27 évesen) megalapítja és igazgatóként vezeti a Művészettörténeti Dokumentációs Központot, a mai akadémiai intézet (MTA Művészettörténeti Kutatóintézet) jogelődjét, megteremtve ezzel a magyarországi modern művészettörténeti kutatások bázisát. Intézetében a szakma legjelentősebb személyiségei dolgoznak: pl. Balogh Jolán, Kampis Antal, Bernáth Mária, Genthon István, Supka Magdolna, Németh Lajos, id. Entz Géza, Zolnay László. Melletteük – levéltári kutatásokra – szerzeteseket alkalmaz. Tehetséges fiatalokat indít el a pályán (pl. Marosi Ernő, Beke László, Takács József). Az Építészpincében asztaltársaságában van pl. Pilinszky János, Kondor Béla, a Vujicsics fivérek. Ekkortájt ő a modern magyar művészek egyik szellemi vezetője. Konceptios vádak alapján eltávolítják az intézetből. Klerikális reakcióval, vatikáni összeesküvéssel vádolják. (Ld. Mócsy Imre SJ: Beadványom, c. önéletrajzi munkáját.) Több kötetnyi, már sajtó alá rendezett, ill. megszerkesztett munka címlapjáról leveszik a nevét, egy egész életműtől fosztják meg.

Összeállítja a magyarországi középkori titulusok kataszterét, feldolgozza a magyarországi Szent György- és Szent Anna-kultusz ikonográfiáját. Tudományszervező tevékenysége is alapvető jelentőségű, első-sorban mint az országos művészettörténeti vonatkozású levéltári, bibliográfiai kutatások megszervezője és egyik irányítója.

A Magyar Nemzeti Múzeumban dolgozik, irányítója a „Magyarország története a honfoglalástól 1849-ig” c. állandó kiállítás rendezésének.

1969-ben, amikor a magyar állam és az egyházak közötti viszony enyhülni kezdett, létrehozták az Egyházi Gyűjtemények Szaktanácsadói Testületét, amelynek vezetésével, a katolikus egyház kérésére, Dávid Katalint bízzák meg. Munkássága révén sorban nyílnak- ill. újulnak meg az egyházi és felekezeti múzeumok, gyűjtemények, kincstárak. Kétségbevonhatatlan tudományos tekintélyével és nemzetközi rangjával eléri, hogy a műkincsek egyházi- ill. felekezeti tulajdonban maradnak.

Lékai László bíboros felkérésére a Hit-tudományi Akadémia meginduló Levelező Tagozatán huszonkét évig ikonográfiát és tipológiát ad elő.

Dávid Katalin közéleti tevékenységet is vállalt: 1949 óta a Magyar Képzőművészek Szövetségének alapító tagja, majd a Művészeti Írói Szakosztály titkára. 1997-től a Magyar Művészeti Akadémia tagja, ezen kívül a Szent István Tudományos Akadémia rendes tagja. Dávid Katalin integráló személyisége a legkülönbözőbb világnézetű- és hitű embereket képes minden időkben nemes célokért mozgósítani. Tudós- és művésznemzedékek vallják nevelőjüknek és útmutatójuknak.

Díjak, elismerések

- Szocialista Kultúráért kitüntetés (1955)
- Móra Ferenc-emlékérem (1984)
- Pro Ecclesia et Pontifice pápai aranykereszt (1993)
- A Magyar Köztársasági Érdemrend Tiszti Keresztje (1993)
- Széchenyi-díj (1995)
- Magyar Örökség-díj (1997)
- Stephanus-díj (2003)
- Belváros-Lipótváros Díszpolgára (2003)
- Szent Adalbert-díj nagyérem fokozata (2005)

Dávid Katalint nyolcvanadik születésnapja alkalmából II. János Pál pápa saját kezűleg aláírt oklevéllel köszöntötte és audiencián fogadta. 2010-ben Dávid Katalint Prima Primiissima Díjra jelölték a magyar oktatás és köznevelés kategóriában.

(Irodalom: *Ex invisibilibus visibilia*. Emlékkönyv Dávid Katalin professzorasszony 70. születésnapjára. Szerk. Dankó László kalocsa-kecskeméti érsek, Széll Margit és Takács József közreműködésével. Bp., 1993.)

Könyvei

- Dávid Katalin: Isten anyja a tipológiában – Egy asszony, öltözete a Nap. Budapest, Szent István Társulat. 2008.
- Dávid Katalin: Róma. Budapest, Szent István Társulat. 2006.
- Dávid Katalin: Mózes. Budapest, Szent István Társulat. 2006.
- Dávid Katalin: Kereszténység és kultúra. Budapest, Szent István Társulat. 2006.
- Dávid Katalin: A szép teológiája. Budapest, Szent István Társulat. 2006.
- Dávid Katalin: A római Santa Maria Maggiore 5. századi újszövetségi mozaikjainak ikonográfiája az Efezusi Zsinat tükrében. Budapest, Szent István Társulat. 2004.
- Dávid Katalin: Bibliai jelképek kézikönyve – A teremtett világ misztériuma. Budapest, Szent István Társulat. 2002.
- Dávid Katalin: A megváltás tipológiája. Budapest, Jel Kiadó. 1996.
- Dávid Katalin (szerk.): Anna Margit – Ámos Imre (katalógus). Szentendre, Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága. 1984.
- Dávid Katalin: Treasures in Hungarian Ecclesiastical Collections. Budapest, Corvina Kiadó. 1982.

- Dávid Katalin: Sakrale Kunstschaetze in Ungarn. Budapest, Corvina Kiadó. 1982.
- Dávid Katalin: Magyar egyházi gyűjtemények kincsei. Budapest, Corvina Kiadó. 1981.
- Dávid Katalin: Anna Margit. Budapest, Corvina Kiadó. 1980.
- Dávid Katalin, Kovács Endre: Magyarország-Lengyelország, A barátság ezer éve. Budapest, Corvina Kiadó – Warszawa, Krajowa Agencija Wydawnicza. 1978.
- Dávid Katalin: Az Árpád-kori Csanád vármegye művészeti topográfiája. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1974.
- Dávid Katalin: Bernáth Aurél két falkepe. Budapest, Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata. 1973.
- Dávid Katalin: Engelsz József. Budapest, Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata. 1972.
- Dávid Katalin: Masaccio. Budapest, Corvina Kiadó. 1972.
- Dávid Katalin: Moore. Budapest, Corvina Kiadó. 1968.
- Dávid Katalin: Foto Székely Aladár. Budapest, Corvina Kiadó. 1968.
- Dávid Katalin: Chagall. Budapest, Corvina Kiadó. 1966.
- Dávid Katalin (szerk.): Rabinovszky Máriusz (Válogatott művészeti írások). Budapest, Corvina Kiadó. 1965.
- Dávid Katalin (ford., előszó, jegyzetek): Van Gogh válogatott levelei. Budapest, Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata. 1964.
- Dávid Katalin: Van Gogh. Budapest, Corvina Kiadó. 1963.
- Dávid Katalin: Domján József színes fametszetei. (Előszó: Tamási Áron) Budapest Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata. 1955.
- Dávid Katalin: Courbet. Budapest, Képzőművészeti Alap Kiadása. 1953.

(Forrás: Internet, MTI)

2013. június 21-én a II. Kerület Napja díszünnepség keretében *dr. Láng Zsolt* polgármester a kerületi képviselőtestület egyhangú döntése alapján *Dr. Tahy Ádám* kardiológusnak átadta a II. Kerületért Emlékérmet. A kitüntetéshez szívből gratulál az erdélyi örmény közösség, hiszen a díjazott az erdélyi örmény nemes Lukács család leszármazottja. Kívánunk jó egészséget, hogy minél több beteg köszönhesse gyógyulását a díjazottnak.

Péter Zsuzsanna

Dr. Tahy Ádám kardiológus

Tahy Ádám iskolás korától orvosnak készült, amely elhatározásban bátyja tragikusan korai elvesztése is megerősítette. A budapesti Toldy Ferenc Gimnáziumban érettségizett, egy évet műtősegédként dolgozott, majd a budapesti orvosi egyetemen

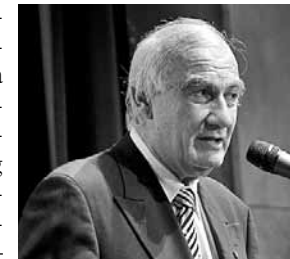
folytatta tanulmányait, ahol 1966-ban szerzett orvosi diplomát.

Dolgozott a János Kórház központi laboratóriumában, a Budapesti Orvostudományi Egyetem Szövet- és Fejlődéstani Intézetében, ahol az oktató munka mellett az egyetem

központi elektronmikroszkópos laboratóriumának munkatársa is volt. A fővárosi Balassa János Kórházban a belgyógyászati osztályos munka mellett részt vett az izotóprészleg munkájában, és megszervezte a kórház akutkoronáriáegységét. Ott indította meg – hazánkban az elsők között – a szívbeteg ambuláns rehabilitációját. Később megszervezte a Somogy Megyei Tüdőgyógyintézet Kardiopulmonológiai Osztályát, majd a balatonfüredi „Szív-kórház” főigazgató főorvosa lett. Jelenlegi munkahelyén, a Budapesti Szent Ferenc Kórházban 2007-ig igazgató főorvos és a Kardiológiai Osztály vezetője volt, ma ugyanitt a kardiológiai ambulancia főorvosa.

Pályája során számos tudományos társaság tagja volt, többször töltött be titkári, illetve elnöki funkciót is. Jelenleg a Magyar Tudományos Akadémia Köztestületének, a Magyar Egészségügyi Társaságnak, a Szent István Akadémiának, a Magyarországi Református Egyház Bethesda Gyermekekórháza Szakmai Tanácsadó Testülete tagja, a Budapesti Szent Ferenc Kórház Alapítványa kuratóriumi elnöke, a Kereszténydemokrata Néppárt Egészségügyi Szakbizottság szakértő tagja, a Quintess Tudásközpont szaktanácsadója, valamint a Betegoktatók és Egészségnevelők Országos Közhasznú Egyesületének alapítója és elnöke.

Több mint száz tudományos közleményt, könyvfejezetet írt, valamint több egyetemi tankönyv kardiológiai rehabilitációról szóló fejezetének írója. Számos tudományos előadást tartott hazánkban és külföldön a szövettan, nukleáris medicina, tüdőgyógyászat, kardiológia és a kardiológiai rehabilitáció területén.

Sok ezer szív- és tüdőbeteg gyógyított, visszaadta önbizalmukat, hitüket. Elindította Magyarországon a szívbeteg intézeti és ambuláns orvosi rehabilitációját, és megszervezte az ezzel foglalkozó tudományos kutatást és oktatást. A dohányzás elleni küzdelem egyik elindítója Magyarországon. Meggyőződése, hogy a rendszeres mozgás az egészséges szív- és érrendszer feltétele, e szerint él – vitorlázik, kajakozik, úszik, naponta teniszezik – és erre biztatja betegeit is. Tahy doktor nemcsak szakértelmével, hanem kedvességével, végtelen türelmével és az emberi méltóságba vetett hitével gyógyítja pácienseit. Hívóként és mélyen humánus gyógyítóként vallja: hit, remény és szeretet nélkül nem létezik orvoslás. Mindezt Tahy doktor szerint ki kell egészítenie a mindig megújuló tudásnak és az alázatnak.

Szakmai tevékenységét 2012-ben a Magyar Érdemrend Tisztikeresztjével ismerték el. Számos szakmai sikere mellett legnagyobb büszkesége a családja. Felesége gyógytornász, házasságukból három gyermek született. Egyik fia orvos, a másik jogász lett, lánya bölcsész. Gyermekei összesen öt unokával ajándékozták meg.

– Nem érdemlem meg ezt a kitüntetést – vallotta a szívgyógyász az emlékérem átvételkor.

– Egy csapat tagja vagyok, a Szent Ferenc kórház csapatának tagja, és az elismerés ezt a csapatot – orvosokat, nővéreket, asszisztenseket, és a kórház többi dolgozóját – illeti.

Tahy Ádám köszönetet mondott a kórházat a harmincas években életre hívó Assisi Szent Ferenc leányai kongregáció szerzetes nővéreinek, a Szent Ferenc Kórház Felügyelő Bizottsága és Szakmai Tanácsadó

Testülete jelen lévő tagjainak, Jávor Andrásnak, aki 2010 és 2012 között az Emberi Erőforrások Minisztériumának közigazgatási államtitkári tisztjét töltötte be és Roska Tamás professzornak, aki 1998 és 2006 között a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Információs Technológiai Kar alapító dékánja volt, Angelika szerzetes nővérnek, tartományfőnöknek, valamint a II. kerületi pol-

gároknak, akik 2006-ban összesen nyolcezer aláírással álltak ki a Szent Ferenc kórház megmaradása mellett. Hálóját fejezte ki a betegeknek – legyenek bár hívők vagy ateisták, keresztények vagy más egyházhoz tartozók – akik bizalmukkal tisztelték meg a gyógyító intézményt.

(Budai Polgár – 2013. június 28., 13. szám)

Retzár Péter

beodrai gróf Karátsonyi (Krecsunián) család

Retzár család krónikája (3. rész)

A magyar-örmény családok között az egyetlen grófi család a Karátsonyi. A család már 1749-ben erdélyi nemesi oklevelet kapott, Karátsonyi Kristóf pedig 1799-ben a Torontál megyei beodrai uradalomra királyi adománylevelet nyert és innen van a „beodrai” előnév. A Karátsonyi családnak több híres tagja volt. A család őse, Karátsonyi Gratian ügy atyai, mint anyai ágon örmény eredetű volt és Szamosújvárról származott. Karátsonyi Lázár Torontál megye alispánja és ország-

Gróf Csekonics Gyuláné Karátsonyi Irma grófnő – 1923

rályi kamarás (1817–1885) 1858-ban osztrák birodalmi, 1874-ben pedig magyar grófi rangot kapott. Minden közérdekű mozgalomban részt vett. 1858-ban a magyar irodalom támogatására 40.000 forintos alapítványt létesített, amelynek kamataiból a Tudományos Akadémia az első világháború előtt két évenként 200 arannyal jutalmazott drámai munkákat (Karátsonyi Alapítvány). Sokoldalú közéleti tevékenységének és nemes lelkű adományainak, a magyar haza és tudomány körül szerzett el-
 évülhetetlen érdemeinek elismerése és jutalmazása volt a „valóságos belső titkos tanácsosi”, a „császári és királyi kamarási” cím, majd pedig a grófi rang adományozása, mely személyének és utódainak szólt. Hitvese, puchói és csókai Marczibányi Anna Mária Emerencia Erzsébet (szerk. javítása), férjének önfeláldozó közérdekű te-

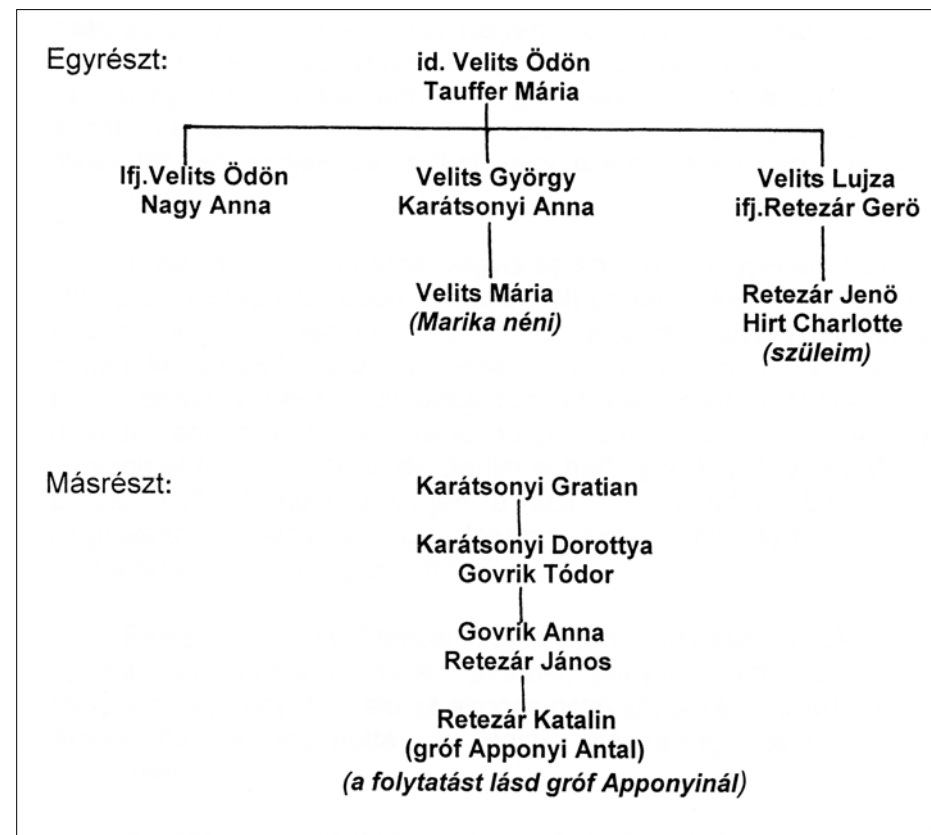
vékenységeiben odaadó munkatársnak bizonyult.

Gróf Karátsonyi Guido fia Karátsonyi Jenő (1861–1932) ugyancsak titkos tanácsos, királyi kamarás volt. Ő volt a Máltai Lovagrend budapesti nagykövete, továbbá hosszú éveken át a Budapesti Önkéntes Mentőegyesület elnöke. Az ő tulajdonát képezte a híres budai Karátsonyi palota, amely 1937-ben lebontásra került. Ebben a palotában az 1910-ben rendezett udvari bálon jelent meg az akkor Budapesten tartózkodó XII. Alfonz spanyol király és neje, va-

lamint I. Ferenc József magyar király és osztrák császár.

Karátsonyi Jenő Anna nevű leányának a lánya, tehát Karátsonyi Jenőnek unokája Velits Mária a gyermekeim által is jól ismert Marika néni, aki édesapámat halálos balesete alkalmával olyan odaadóan ápolta, és akinek csillebérci nyaralójában olyan kellemes napokat töltöttünk mindnyájan.

A gróf Karátsonyi családdal két egymástól teljesen független vonatkozásban is fennáll a rokonság, melyeket a következő családfakivonatok támasztanak alá:

Pál-Antal Sándor

Örmények Marosvásárhelyen

(3. rész)

Származásukat tekintve döntő többségük erzsébetvárosi, amit a források elég gyakran ki is hangsúlyoznak. De vannak közöttük gergyószentmiklósiak, csíkiak és szamosújváriak is. Ez utóbbiak többen is.

Az 1840-es évekig eléggé zárt közösséget alkottak. Erre utal az a tény, hogy maguk között házasodtak, a házasságkötésekkor jelen lévő tanúk és az újszülöttek keresztszülei rendszerint örmények voltak. Azért akadtak kivételek is. Így: Novák Frigyesnek János nevű fiát 1779-ben gr. Lázár János és Matskási Ágnes, Anna nevű leányát pedig 1783-ban Radák József és özv. Sándor Jánosné keresztelték; Szentpéteri Kristófnak Anna Mária nevű leányát 1781-ben Péterfi József és Prenner Anna Borbála, az 1784-ben született János nevű fiát pedig Péterfi József és Matskási Ágnes. A későbbiekben nem örmény keresztszülőkkel Petráskó Gergely, Csíki Gergely, Issekutz Márton, Csíki János dr., valamint Jakabffy József egy-két gyerekének a keresztesítésénél találkoztunk. Az elsőnek tekinthető vegyes házasságot Csíki Márton ügyvéd kötötte Kovács Franciskával 1838. november 5-én. Az örmény-magyar házasság 1848 előtt ritka volt.

Marosvásárhely társadalmába való be-

illeszkedésüket nagyban befolyásolta, hogy a döntő többségben magyarokból álló római katolikus egyházközség tagjai voltak és gyerekeiket is az itteni katolikus iskolában taníttatták, ami nemcsak az egymás mellett élést, hanem az együttélés lehetőségeit is lényegesen kitágította.

Foglalkozásukat tekintve döntő többségük kereskedő volt. Kézműves csak elvétve akadt közöttük. Érdekes, hogy az erzsébetvárosi Szentpéteri család Marosvásárhelyre költözött egyik tagja, Kristóf a kézművesmesterséget választotta. Ennek a családnak a tagjai egyszer sem szerepeltek a kereskedők között, kitarítottak a kézműves mesterség mellett. Az 1786-ban született Antal szabó lett, az 1791-ben született János pedig szűcs.

Ahogy a társadalmi érvényesülés lehetőségei az 1800-as évek első felében tágulni kezdtek, a kereskedők mellett más foglal-

kozási örmények is megjelentek, akik főként az egészségügyi és a jogi pályán való érvényesülést választották. Főként a Csíki család több tagja fordult el a kereskedelemről, János orvosi pályát választott, Ferenc (szül. 1819.) patikus lett, Márton (szül. 1812.) pedig ügyvéd. Az Issekutz családból az 1811-ben született Adeodát ugyancsak jogi pá-

Pál-Antal Sándor Csíkkarcfalván született 1939. szeptember 26-án. Középiskoláit Nagybányán és Csíkszeredában végezte. 1963-ban a Babeş-Bolyai Egyetemen történelem szakos tanári diplomát szerzett. A Marosvásárhelyi Állami Levéltárban kezdte pályáját, levéltáros (1963-67), majd főlevéltáros, 1981-től a magyar paleográfia lektora az Állami Levéltár bukaresti továbbképző központjában. 1995-től Marosvásárhelyen levéltári szakértő. Az EME marosvásárhelyi fiókjának elnöke. 2010-ben a Magyar Tudományos Akadémia külső tagjává választották.

lyára lépett és bíróként városunk neves és megbecsült polgárává vált.

*

Akárcsak a város lakossága általában, az örmények is az 1848 előtti rendi társadalomra jellemző állapotokat tükröző különböző jogállásúak voltak. Találhatók közöttük egyszerű városlakók, jómódú polgárok, de nemesi kiváltságokkal élők is. A városban munkát, megélhetést találók előbb egyszerű városi lakosokká váltak. Idővel a jobb módúak polgárjogot is szereztek, akik a „városi törvénykönyvben” 1604-ben lefektetett jogokkal és kötelezettségekkel felruházott társadalmi réteg tagjaivá váltak. Becsületes megélhetési lehetőségekkel rendelkeztek, házak és örökségek birtokosai voltak, és a város épülésére, jogainak tiszteletben tartására és megvédésére eskütelletel vállalkoztak. A polgárjog megszerzése előtt minden egyes lakos, legyen az polgár leszármazott vagy idegenből jött, csak polgárjog nélküli városlakó volt. A városlakók lehettek „libertinusok”, vagyis szabadok-szabadosok (másoknak alá nem rendelték), zsellérek, napszámosok vagy szolgák, attól függően, hogy milyen munkából biztosították megélhetésüket.

A városban élő módosabb örmények megtelepedésük után igyekeztek városi polgárrá válni, ami többségüknek sikerült is. Az 1783–1844 közötti időkből legkevesebb 44-en szereztek meg a polgárjogot. Tényleges számuk magasabb lehetett, amit a fennmaradt nyilvántartások hiányossága miatt pontosan megállapítani nem tudtunk.

A módosabb örmény kereskedők egy része nemességet is szerzett. Összesen 56 magyar nemességet szerzett örmény famíliát tartanak számon. Ezek közül az ideszámazott családtagok révén többen Marosvásárhelyhez is kötődnek. Ilyen nemesi leszármazottak a Csíki, Gáspár, Issekutz, Novák,

Petráskó, Patrubán, Szentpéteri és Verzár család tagjai. Közülük Petráskó Gergely 1831-ben marosvásárhelyiként vált nemessé. (Később, az általunk tárgyalt időszak után, Issekutz Adeodát bíró marosvásárhelyi előnévvel újabb nemességet is szerzett.)

Az örmény nemességgel kapcsolatosan megjegyzendő, hogy legtöbben a 18. század második felében, Mária Terézia uralkodása idején szereztek meg ezt a kiváltságot. Ebben az időben ugyanis gyakorlattá vált a nem földműveléshez vagy fegyverforgatáshoz kötődő foglalkozásúak megnevesítése. Ilyenek voltak a bécsi udvartól kiemelten támogatott szakmát űzők, az orvosok (pl. a Marosvásárhelyhez kötődő Mátyus István) és a kereskedők.

Az örmények nemességszerzési lehetősége az uralkodó háznak főként a katonai kiadások fedezésére tett anyagi támogatás honorálásához kötődött. Jól példázza ezt a helyzetet az erzsébetvárosi Szentpéteri Kristóf nemeslevele 1760-ból. A kiváltságlevelével adományozásának megokolásában olvashatjuk, hogy mivel az uralkodóhoz benyújtott állhatatos könyörgése mellett a folyamodó a kincstárát bizonyos mennyiségű pénzzel segítette a most zajló háborúban, az uralkodó felruházza őt a birodalomban gyakorolt nemesi jogokkal. A szerzett kiváltságokat azonban tulajdonosai csak részben gyakorolhatták. Városlakók lévén, a városi jogszabályok korlátozó rendelkezései miatt adómentességet nem kaptak, pedig ez a kedvezmény volt a kiváltság legfontosabb tényezője. Polgáresküt tett városiak lévén, a város jogszabályaival szemben kiváltságukat e téren nem érvényesíthették, és az ott lévő házaikra, örökségeik után is adót fizettek. A nemesi cím azonban rangbéli megkülönböztetést, nagyobb tiszteletet és helyzeti előnyt biztosított számukra.

*Folytatjuk
(Népujság, Marosvásárhely, 2013. máj. 31.)*

Erkedi Csaba

Nagyboldogasszony ünnepe Erzsébetvárosban

Több száz vendég gyűlt össze augusztus 15-én a Küküllő menti Erzsébetvárosban, hogy megünnepelje az 1766 és 1783 között, barokk stílusban épült örmény templom búcsúját. A szentmisét *Szakács Endre* szamosújvári örmény plébános celebrálta, a szentbeszédet pedig *Göthér Gergely* ágotai római katolikus plébános tartotta, aki kitért a Boldogságos Szűz Mária mennybevételére és a helyi örmény közösség szerepére a Szeben megyei település lakóinak mindennapi életében. A misén felléptek a szamosújvári örmény katedrális, valamint a megyesi római katolikus templom énekkarai, a megyesi *Catalan Marius* (pánsíp) és *Catalan Tünde* (orgona) pedig egy csodálatos *Ave Mariát* adott elő.

A szentmisét bemutató papok

Az ünnepi eseményt megtisztelték jelenlétükkel a csíkszeredai, a kolozsvári, a bukaresti, a szucsávi és természetesen a szamosújvári (legnépesebb) örmény közösségek képviselői is. Utóbbiakat *Esztegár János*, a Romániai Örmények Szövetsége erdélyi fiókjának elnöke, a közösség lelkes szervezője vezette. Délután örmény hangszereket felvonultató koncerten vehettek részt az egybegyűltek – szintén a

hatalmas templomban –, közreműködött a temesvári *Solos trió*. Magasztos érzés volt hallani a csodálatos, sajnos egyre ritkábban hallott zeneműveket.

Az Erzsébetvárosi templombúcsú szertevendégséggel ért véget, ahol a résztvevők felelevenítették a helyi örményekkel kapcsolatos kellemes emlékeiket. *Irimia Georgeta* polgármester elismerését és tiszteletét fejezte ki az ünneplő közösség iránt, és elmondta, hogy mindig is támogatni fogja a mostanihoz hasonló vallási és kulturális rendezvényeket.

(*Szabadság* – 2013. augusztus 17.)

A mise résztvevői

Várady Mária

Szalonzene – Opera a Várban

Rainer Maria Rilke: *Ének Rilke Kristóf zászlótartó szerelméről, haláláról* Opera zongorára és egy színészre – Zenéjét szerezte: *Kasimir von Pászthory* – Fordította: *Petra-Szabó Gizella*

2013. május 29-én 18.30-kor a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetének Bartók termében *Bartók Béla zongoráján* felcsendült Kasimir von Pászthory igényes muzsikája, melyet Rainer Maria Rilke balladája ihletett.

1915 februárjában Lipcsében volt a német nyelvű opera bemutatója R. M. Rilke jelenlétében, óriási sikerrel. Közel száz évig váratott magára a mű magyar bemutatója. Mint a bevezetőt mondó *Dr. Székely András Bertalan* minisztériumi főtanácsadó kiemelte: – Itt és most zene-történeti esemény tanúi vagyunk.

A felkészülés alapos és intenzív volt.

Szilasi Alex zongoraművész egyéb köztöltő programját félretelve (az általa komponált operája végéhez közeledve), meszterkurzusnak is beillő módon próbált.

A próbákat *Szöke István* rendező – hihetetlen koncentrátságot követelve –, a tőle ismert lényegyet feltáró módon diktálta.

A jelmeztervező *Fekete Mária* a színész jelmezét – ámulatba ejtő precizitással (gyöngy-gyöngy viszonyításával), szakmai tiszteletre kényszerítő tudással tervezte és kivitelezte.

Petra-Szabó Gizella fordítása a rilkei mű értelmi-érzéki mélységét, gondolati gazdagságát – sodrását, nyelvünk bizarr játékoságát egyaránt tükrözi. A fordítóval a zenei előjegyzések fordításában, azoknak értelmezésében is együttműködtünk.

A Project koordinálása maradéktalanul sikerült.

Nagyon sok szerencsés véletlen játszott közre abban, hogy fáradtságos, ámde hihetetlen élvezetes munkánk gyümölcse nagy sikert aratott.

A színpadi gyakorlatnak megfelelően az operát partitúra nélkül, „fejből” „énekeltem”, amely mind Szilasi Alex, mind a szakma elismerését vívta ki számomra.

A közönség érdeklődését már a szép és pontos meghívó felkeltette.

A kivételes darabválasztás, próbák, helyszín, előadók, közönség – mind-mind hozzájárultak ahhoz a hatalmas sikerhez, amelyet a Rilke – Pászthory mű első magyarországi bemutatója kiváltott.

Támogatóink: *Zeneszalón, Budavári Önkormányzat, Budavári Örmény Nemzetiségi Önkormányzat, MTA Zenetudományi Intézet, Színházi Dolgozók Szakszervezete, Pannónia Nyomda Kft., MTVA Bartók Rádió, Várnegyed Újság és még sokan mások.*

A bemutatóról videó felvétel készült, mely ősztől a Budavári Zeneszalón honlapján lesz látható. Tervünk, hogy a színház.hu honlapjára is felkerüljön.

Köszönetet mondok minden önzetlen és nagylelkű támogatómnak bizalmukért és nem utolsósorban türelmükért! Érdemük e színháztörténeti-tünetörténeti esemény létrejöttében elvülhetetlen.

Lenyűgöző felfedező munka volt számomra, eredményét szeretném minél több emberrel megosztani.

Bíró Ernő – Bogdánffy Álmos István

A Szent Korona örmény vonatkozásai*

(1. rész)

Szeretettel köszöntök mindenkit a Szent Korona Lovagrend nevében, lovagrendünk köszöntésével: Krisztus győz! Ebben az előadásban egy érdekes szemszögből szeretném megközelíteni a Szent Korona kérdéskörét, a hit szemszögéből. Előttem két nagy elődünk példája rajzolódik ki: a Világosító Szent Gergely és a Szent István történelmet író életpéldái. Megpróbálok párhuzamba állítani a kereszténység ezen két nagy alakját és az általuk létrehozott keresztény és világi értékeket.

Világosító Szent Gergely korában a keresztény hit kikristályosodásának hajnalán vagyunk, amikor a püspök hite miatt börtönben sínylődik, de később Isten csodálatos gyógyítást visz végbe általa III. Tiridatész királyon és sikerül megkeresztelnie őt, mely keresztelésnek valamilyen ábrázolása minden erdélyi örmény templomban megtalálható. Ekkor még a római birodalomban folyik a keresztényüldözés. 313-ban fogadja el I. Konstantin nyugatrómai császár és Liciniusz keletrómai császár a keresztényekre vonatkozó türelmi engedelményt, mely által a keresztények szabadon gyakorolhatják vallásukat, de a birodalomban még mindig több pogány hitgyakorlat is megengedett. Eddigre Világosító Szent Gergely királyi engedéllyel 13 fejedelem kíséretében Cezáreába ment és az ottani helyi zsinaton püspökké szentelték. Hazatérése után egyházalapítói és egyházépítői

munkájának köszönhetően 12 püspökséget és számtalan plébániát alapít. Fiai Arisztakész és Vártán püspökök folytatják apjuk mellett az evangelizációs munkát, így rövid időn belül az örmény kora kereszténység az ország államvallása lett.

Egy ilyen államban a korona Isten kegyelmét közvetíti a király felé. A király hiszi azt, hogy uralkodása egyedül Isten akaratából jöhetett létre és egyedül Isten akaratából tartható fent. Ezért minden döntést, amely az ország kormányzására vonatkozik meg kell osztania az egyház képviselőivel, tehát az ország vezetőségébe az egyházi előjáróság pont úgy bele tartozik, mint a világi előjáróság, adott esetben a királyi egyházszervezési kiváltságokkal is rendelkezik az illető országban, amint ez később megvalósul a Szent Korona szakrális királyságában. Az ország központosított, erős és minden olyan képességet, amely az ország javára kamatoztatható az idegenektől elfogad, cserébe ezen idegenek becsben tartják az ország értékeit, az uralkodó jogait, megteszik alattvalói kötelességeiket és így erősítik az őket befogadó országot. Ezek az elvek melyeken Örményország korai szervezése felvirágozik, hasonlítanak a pártus-hun kormányzási elvekhez melyek, a hun-magyar hagyományok által jutnak el a Kárpát-medencébe és István királyunk az Intelmek megfogalmazásakor a szokásjogi alapokat innen merítette. Egy olyan országban ahol

ezek az elvek érvényre jutnak a királyi hatalom gyakorlása égi eredetűnek van nyilvánítva. A király többlet jogokat kap, de ugyanakkor kötelezettségeket is vállal magára, mint a Jó Pásztor, ki bármilyen körülmények között megvédi nyáját.

Ezek az elvek annyira rokon értékűek, hogy nem csoda, ha egy ilyen országban a koronázás szakrális szertartás, beavatási szertartás, amelyhez szükséges egy beavatási eszköz, amely létrehozza az ég és föld közötti kapcsolatot, ez az eszköz kétség kívül egy korona. Ahhoz hogy ez az eszköz – a kezdeti, sőt a középkori keresztény

templomok falfestményeinek mintájára – megvalósítsa azt a küldetést, amiért létrehozták, a képi üzenetek korában, feltétlenül egy képrendszer által kell, kifejezzen mindazt, amit hordoz. Így egészen más megvilágítást kap a magyar Szent Korona képrendszere, hisz beleillik a kora keresztény képábrázolás virágkorába, ugyanakkor a koronázandó király részéről az Istenhez kötöttséget, az Istenhitet, az Istentől eredeztethető, a Tőle és csakis Tőle származó hatalmat fejezi ki.

Az Istentől származó égi hatalom átadási szertartása után szükségtelen az újabb használat, mert a király, népe javára fordíthatja mindazt a kegyelmet, amit kapott hite, meggyőződése és válaszos felfogása szerint, élete végéig. A Szent Koronáról elmondhatjuk, hogy a keresztény Magyar Királyság fennállása alatt, ha csak ilyen felhasználásra került volna elő ládájából, akkor az égi

Királyság értékei jobban kibontakoztak volna a földi királyságban. A Szent Koronának a képtára, a képek elrendezési sorrendje, a felhasznált szűkszavú nyelvezet és a korona formája, feltételezhetően abból az egyházi iskolából ihletődött, amelynek megalapítója Világosító Szent Gergely az örmények nagy püspöke. Neki tulajdonítható a Szentháromság tan kezdeti megfogalmazása. A Szent Koronán egyértelmű a Szentháromság jelenléte, hiszen a Kereszt alatt közvetlenül a Teremtő Atya, a homlokzatán a Teremtő Fiú, a tarkóján pedig az áldott állapotban levő Isten-

szülő Anya látható, fölötté pedig Galamb formájú ékkő, mint utalás a Szentlélekre. Világosító Szent Gergely is egyike volt az apostoli kézrátétellel átadott hatalom teljes elfogadónak és hitt

az angyalok és szentek közbenjáró erejében. A fent említett koronázási szertartásban, a megkoronázott személynek, a koronázó püspök által Istentől kézrátétellel – koronafeltétellel átadott hatalom tehát, egy püspöki szintű, egyházi jellegű, Égből származó hatalomátadás. Ez magyarázza a koronázandó személy anyaszentegyházhoz való tartozásának szükségszerűségét. A magyar királyok megkoronázása, a székesfehérvári bazilikában, az esztergomi prímás által, a Szent Koronával kellett megtörténjen.

A 2011-es Katolikus Internetes Lexikon szerint, Szent Koronánk, kaukázusi örmény ötvösműhelyben készült, egy-egy egységként, hun megrendelésre. Idé-

* Elhangzott 2013. június 16-án Gyergyószentmiklóson, az örmény katolikus templomban.

zem szó szerint az ide vonatkozó részt a lexikonból.** Itt a kutatók véleménye sokban különbözik, mert egyelőre még hiányoznak a történelmileg teljesen elfogadható bizonyítékok, de felsorolnék egy pár tény, amelyből a mai kutatások kiindulnak:

- A Koronán ábrázolt két orvos szent, Szent Kozma és Szent Damján 303-ban haltak vértanúhalált, így ez a korona nem lehetett korábbi örmény, pártus, szkíta, vagy más pusztai rokon nép uralkodójának fején ez előtt a dátum előtt.

- A Korona abróncsán ábrázolt angyalok és szentek képei örmény arcvonásúak, de a katonaszenteknek, Szent Demeternek és Szent Györgynek az egyenruhái hun katonai egyenruhák.

- A teremő Pantokrátor ábrázolása megegyezik egy Egyiptomban feltárt negyedik századi kora keresztény kápolna Pantokrátor ábrázolásával, de kétfelől a Pantokrátor mellett a Szent Koronán két hun-magyar életfa van zománcba öntve, ugyanakkor fölötté a Nap és a Hold szimbólumai láthatóak, ez az

ábrázolás – a Jankovics Marcell Jelképtára alapján – csakis a hun-magyar jelképrendszerben fordul elő.

- A Szent Korona formailag megegyezik, a hun koronákkal, a sámán koronákkal és az örményeknél használatos kora keresztény koronákkal, a Koronánk elején hun-magyar párta jellegű ötvös kidolgozás van, amely aszúr zománc, minden idők legnehezebb zománckészítési eljárásával készült, mely eljárás már a negyedik században ismert volt.

- A felső időhatárt az a tény határozza meg, hogy még az örmény írás kialakulása előtt kellett elkészülnie, mivel latin és görög nyelvűek a feliratok. ***

- A hunok 373 táján indulnak meg nyugatra, de nem katonai nyomásra, hanem azért mert a IV. században meggyarapodik a hun nép és ugyanakkor elkezdődik Közép Ázsia nyári elsivatagosodása, így a hatalmas ménesek és szarvasmarha csordáknak új legelőkre van szükségük.

- A hunok 350 táján elfoglalják a mervi oázist, ahol az ottani lakosok közül feltehe-

** Idézet: „IV. A Szent Korona őstörténete (az Üngürüsz őskronika alapján). A Szent Korona a kaukázusi Egre-országban (keresztény magyar állam a Fekete-tenger K-i partvidékén) készült, mint a Hun Birodalom koronája, valamint a hozzá tartozó király és királynői ékszerkészlet. Készítésének ideje Kr. u. 370–73. A valószínűsített megrendelő egy Hunor néven ismert személy, az Arsakida hun uralkodócsalád tagja, Balambér hun nagykirály veje és utóda. Az őskronika szerint 373: Hunor égi jel alapján elhatározta, hogy a hunoknak el kell foglalniuk Pannóniát és Európát. A támadást előkészítő seregszemle után azonban meghalt. Utóda, a családójából való Kattar (v. Kádár) vezér haditanácsa azonban elhatározta, hogy teljesítik Hunor végakarátát. Elindultak Pannónia felé, s 430 k. Pannóniában, Szikambriában (római alapítású város a Pilis-hegység egyik Duna-parti völgyében Esztergom közelében) királlyá koronázták Attilát. A koronázás minden bizonnyal a Szent Koronával történt. Attila 451: a catalaunumi csatában (a vízigót királyság területén, Toulouse és az Atlanti-óceán között) megsemmisítette a nyugatrómai hadakat, s 452: Róma felé indult, hogy ott császárrá koronáztassa magát. Útközben azonban álmot látott, melyben Jézus Krisztus angyala közölte vele, hogy ha megkíméli Rómát, utódai egyike a pápától megkapja (visszakapja) az örök érvényű koronát. Attila kezdetben nem akart engedelmessé válni az álomnak, s tovább vonult Róma felé. Egy látomás készítette terve megváltoztatására: a Nagy Szent Leó pápával (ur. 440–461) való találkozásakor Szent Leó mellett látta Szent Pétert és Szent Pált, mint a pápa védelmezőit. Attila visszafordult, s császárrá koronázása elmaradt.”

tően csak az örmények rendelkeztek a megfelelő ötvös technikával, a hunokról viszont tudjuk, hogy nem leigázták, hanem kölcsönösen előnyös hadi szerződésben biztosították hatalmukat a birodalmukba bekebelezett népekkel kapcsolatosan, tehát nem leöldösték, hanem integrálták az oázis lakóit kultúrájukkal együtt, Merv fénykorában több tízezer lakossal rendelkezett. Különböző katonai szerződéses viszony és az alattvalók viszonylagos szabadsága jelentette a Hun birodalom vesztét.

- A negyedik századból több olyan, a világ különböző múzeumaiban őrzött, ismert, éktárgy származik, melyek ötvös technikailag összehasonlíthatóak a Szent Koronán alkalmazott ötvösművészeti eljárásokkal, és amelyekből a Szent Korona korára és készítési helyére vonatkozó adatok elég pontosan kikövetkeztethetőek.

- A Szent Korona tetején ábrázolt három apostol Péter, Jakab és János több helyen kiemelt szerepkört töltenek be a Szentírásban, mint például a Táborhegyen az Úr színváltásánál, Jairus lányának feltámasztásánál, mondhatjuk úgy is, hogy ők a főapostolok. Pál apostol minden más nép főapostola, így az örményeké is. Ezen kívül ez a négy apostol láthatta már életében a megdicsőült Jézust.

- A Teremtő Fiúisten, Krisztus Pantokrátor, a Szent Korona homlokzatán látható. Ezen kép háta mögött közepén, az örmények térítő apostola Szent Bertalan képe van. A szkíta-hunok térítő apostolának, Szent András-

nak a képe és az Örményországon keresztül Indiába eljutott Tamás apostolnak a képe is a keresztpránt alsó sorában van ábrázolva.

- Az örményeken kívül a hunok azok, akik meg vannak győződve a kétségbevonhatatlan, Istentől származó uralkodói hatalomról, ebben hasonlóan hisznek az avarok és a magyarok is. Attila Róma alóli elvonulását, a korabeli krónikások, pont ennek az Attila által hitt, Istentől származó hatalomnak tulajdonítják.

- A Szent Koronán még 1613-ban is rajta van az áldott állapotban lévő Szűzanya fölötté a liliosomos kereszt, vagy Szentleket ábrázoló galamb formájú ékkő. Tehát a Szentháromság rá volt tervezve a Szent Koronánkra. Ezért joggal feltételezhető, hogy a Szent Korona tervét Világosító Szent Gergely készítette, vagy látta látomás formájában és közölte az ötvös mesterekkel, amikor azok hun megrendelésre koronát akartak készíteni.

Ha figyelembe vesszük azon állításokat, melyek szerint a kalandozó magyarok az Európába vezető kalandozásaik során csak bizonyos kolostorokat dúltak fel, a lakosságot nem hányták kardélre, az aszszonyokat nem erőszakolták meg, méltán elgondolkozhatunk azon a feltételezésen, hogy őseink valamit kerestek Európában. Sőt a legújabb kutatások szerint a Szilveszter pápa által küldött bulla helyes fordításában, korona visszaküldésről – visszaadásáról van szó.

Folytatjuk

*** Szent Gergelyt a pátriárkaszékhelyen ötödiknek Szent Mesrop követte, aki 420 körül a kezdetleges örmény betűk helyett tökéletes és ma is használatos ábécével ajándékozta meg népét, s ennek segítségével az örmény nyelvre lefordított Szentírást hagyta örökségül. Addig a szent iratokat görög vagy szír nyelven olvasták fel és tolmács segítségével ismertették az örmény hívekkel. 451-ben, az avarairi csatában, a perzsák az avarokkal szövetkezve, döntő csapást mértek az örményekre, megsemmisítették a teljes örmény hadsereget. Szigeti István szerint ekkor került a Korona az avarokhoz.

Bálintné Kovács Júlia rovata

Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben

(41., befejező rész)

Forrásmunkámban, Ferenczi Sándor: A Gyulafehérvári (Erdélyi) Főegyházmegye történeti papi névtárában ugyan nem szerepel Verzár Gergely és Verzár Oxendius, de ebből a sorozatból nem maradhatnak ki.

150. Dr. Verzár Gergely vagy György (**Gregorius**) 1780–1829. 12. 30. Született: Felsőbánya, 1780. febr. 5. Sac. 1803. ápr. 19. Segédlelkész: 1803. Felsőbánya (2 és fél év), 1805. Szatmár (1 év). 1806-tól Szatmáron filozófiát tanít, majd 1810-től plébános Fehérgyarmaton és a kerület esperese. 1813-tól ismét Szatmáron találjuk ceremonárius beosztásban. 1816-tól plébános Erdődön, és 1819-ben helyezik Máramarosszigetre, mint főesperes-plébánost, ahol haláláig működik. + Máramarossziget, 1829. dec. 30. Események: 1821-ben a plébános engedélyt kap a püspöktől, hogy Alsópápa Máramaros m. (ma: Gyibrova, UA) a Hatfaludy család kápolnájában misézhesen.

- *A püspök kéri a kamarától, hogy a szlatinai és hosszúmezői hívek lelki gondozására vagy lelkészséget állítsanak fel Aknaszlatinán, vagy második kápláni helyet Szigeten.* Forrás: **A máramarosszigeti római katolikus papság névtára (1804-től).** Összeállította Jakubinyi György és Melega Péter.

A következő szócikket a **Magyar Katolikus Lexikon**-ból idézem, a rövidítéseket feloldva.

151. Verzár Oxendius, Oxendiosz Vörzárenc Boczánci, Verzereskul, Verzereski (Botosani, Moldva-Oláhszág, 1655. – Bécs, 1715. márc.

10.): fölszentelt erdélyi örmény katolikus püspök. – Eredeti családi neve *Szdephánján*, a *Verzariu* román mellékneve volt a családnak. Nem egyesült örmény családban született. A gimnáziumot Lembergben végezte. Katolizált, 1670-től Rómában Propaganda Fidei Urbaniana egyetemén tanult, 1684: itt szentelték pappá.

– Újabb kutatás szerint a lemergi örmény katolikus érsek szándéka szerint ment Erdélybe a nem-egyesült örmények megtérítésére. Ott 4 nagyon nehéz évet töltött, mert különösen Besztercén, a szász környezetben élő honfitársai merően ragaszkodtak vallási különállásukhoz, vallásháborítónak nevezték és kérték a hatóságokat tevékenysége betiltására Minász Zilifdárjással az élen, aki 1649 óta püspökük volt, és akinek vezetésével hazánkba érkeztek.

Verzár Oxendius ezzel nem törődve folytatta munkáját. Besztercén megkövezték, ami csaknem életébe került. Minászt, az öreg püspököt végül állítólag rávette, hogy menjen vele Lembergbe és tárgyaljon a varsói nunciussal.

A Propaganda Fidei archívumában talált adatok azonban cáfolják, hogy hűségnyilatkozatot tett volna a pápának, csak a püspök haláláról és annak körülményeiről számolnak be.

Az erdélyi örmények mégis kinyilvánították az uniót Lembergben és valószínűleg 1689 áprilisában letették a hitvallást Várdán Hunánján érsek kezébe. E nyilatkozat kizárólag a pápai primátusának elismeréséről szól, több kérdést nem érint: az uniált papság szociális helyzetét, fizetését és nős vagy nőtlen állapotát, a szent liturgia nyelvét, az Eucharisztiaiban a kovásztalan kenyér használatát, a Hiszekegy filioque-részletét, a purgatoriumot és a Kalchedoni zsinatot. Mindezek pedig fontos, más keleti egyházak uniója alkalmával körültekintően tisztázott kérdések.

Verzár Oxendius, aki felsőbb iskoláit Rómában végezte, a tiszta latinizáció híve volt, de az erdélyi örmény egyház ragaszkodott ősi rítusához, és csak a pápai primátust voltak hajlandók elfogadni. Ezért Vardan Martinus Potoczky (1691–92) ebesfalvi és Elia Mendrul (1697) besztercei papok visszaléptek az uniótól.

Verzár Oxendius mégis rávette az összes örményt az unió elfogadására, de emiatt több család visszatért Moldovába. Őket igyekezett misszionálni, de ez a terve nem sikerült. –Várdán érsek Verzár Oxendius 1687. II. 13-án általános helynökké és adminisztrátorrá tette, majd az unió után (miután 1690. X. 3: VIII. Sándor pápa püspökké és vikáriussá nevezte ki) 1691. VII. 30-án püspökké szentelte. Székhelye – a hívek Szamosújvárra költözéséig – Besztercén volt.

A besztercei örmények azonban ismét bántalmazták és szemére vetették, hogy helyzetük jobb volt az unió előtt (adóterhek, áru-beszerzési korlátozások, visszaélések az unitus papokkal szemben). A térítés mégis sikeresen folytatódott, mert segítségére voltak a jezsuiták

is, és 1690 végére befejeződött: majdnem 30 000 lélek tért át. Az uniós okmányt Lembergben 1691-ben írták alá Elias Mendrul örmény főpap 8 papjával, Cantelmus bíboros, pápai nunciussal, az érsekkel és 2 apostoli biztossal. Mindazonáltal a disunitusok ügye még egy ideig gondot okozott, majd Verzár Oxendius halála után a szakadás ismét feléledt.

– 1694: a törökök tatár szövetségesei a radnai szorozhoz közeledtek, sőt Erdélybe betörve szörnyű pusztítást végeztek, sokakat elhurcoltak. Verzár fegyvert ragadott, sereget gyűjtött és eljűk ment. Vitézül kiverték az ellenséget, de Verzár fogságukba került. 3 nehézet évet tölt Konstantinápolyban, csak a karlócai béke adta vissza szabadságát. Ekkor Bécsbe ment engedélyt kérni a királyhoz, hogy az örmény nemzet számára a szamosújvári vár közelében királyi várost (a legfeljebb 500x1000 méteres területért az örmények 25 000 Ft-ot fizettek!), Görgényzentimrén pedig mezővárost alapítson. Eleonóra királyné díszes ornátussal és arany mellkeresztel ajándékozta meg. Hazatérve Verzár Oxendius volt az első, aki e területeken 1700-ban házat épített.

– Minthogy Erdélyben a hatalom protestánsok kezébe került, az előzőtt *II. András* püspök számkivetéséből Verzárt kérte fel egyházmegyéje kormányzására. Így két egyházmegyéjét kormányzott, a király, az ország és a hívek teljes megelégedésére, a szeretet és tisztelet jeleivel halmozták el. Templomokat, kápolnákat építtetett, iskolákat nyitott, felszentelte a ferencesek mikházi templomát, székelyföldi harangokat, alig volt akkoriban Erdélyben valakinek hozzá hasonló tekintélye, befolyása.

– Erdély a Rákóczi-szabadságharc során „császári kézbe” került, de a Székelyföld a fejedelem oldalán állt. Lipót király Verzárt kérte a felkelt ország-rész kibékítésére, aki elvállalta a veszélyes küldetést, mert „hazáját jobban szeretete saját életénél”. Azonban a kurucok elfogták és Rákóczihoz vitték, aki sikertelenül próbálta rávenni, hogy mellé álljon, de nagy tisztelettel fogadta és végül bántatlanul elbocsátotta, sőt később sem neheztelt rá. – Amikor az államkaszsa kiürült, a főkormányosok az örményekhez fordult. Verzár felszólítására: „Hazánk szükségben van” napok alatt előteremtették a kért 5000 Ft-ot (amikor évek múlva visszakérték, semmitmondó választ kaptak). – Verzár pénzén készült el hazánk első örmény temploma Szamosújváron, ide telepítette hívei nagy részét. Sokat járt Bécsben az örménység ügyes-bajos dolgai miatt, utójára 1712–15-ben a Szamosújvárnak ígért diploma miatt, amellyel mindenütt bíztatták, de végül mégsem állították ki. Ott is halt meg, valószínűleg az örmény püspökségnek ígért uradalmi birtok miatt megmérgezték. Egy adat szerint Bécsben, az irgalmasok lipótvárosi templomában temették el.

– Az uniós folyamat azonban nem volt a magyarországi unió integrális része: sem a Habsburg udvar, sem a katolikus egyház nem kezdeményezte, marginális jelenségnek bizonyult. Hivatalos kinyilvánítására sem Magyarországon, hanem Lengyelországban került sor. Az erdélyi protestánsok sem nézték jó szemmel és inkább a rebellis örmény papokat támogatták.

Állandó volt félelme, hogy a Moldovába emigrált papok átjönnek visszatéríteni híveit, de izolált esete-

ket kivéve (Ebesfalva, 1708) erre nem került sor. – Verzár Oxendius unióját a többi egykorú unióhoz (rutének, szerbek, románok) képest mégis sikeresnek kell minősíteni. Ennek egyik oka, hogy sokkal kevesebb örmény élt Erdélyben más hazai uniált népcsoportokhoz képest (kivándorlás miatt is erősen csökkent a számuk). Így homogénebb, könnyebben kormányozható közösséggé váltak. Viszont az unió kulturális és nyelvi asszimilációjuk előidézője lett. Ezt a mechtaristák erdélyi működése csak átmenetileg és részlegesen tartóztatta fel, mert az egyesült örmények Versár Oxendius a diaszpóra vezetőjeként (ethnarchos) tisztelték (jó lelkipásztornak, de makacs természete miatt mégis meglehetősen erőszakos térítőnek tartották.) Erdély azonban akkoriban nehéz terep volt a hittérítők számára. Szá. L.

Szongott I: 257. (arck.) – *ARomániai Kat. Örmények Ordináriátusa, Szamosújvár*. Kolozsvár, 2001: 25. – *Arménia, Új folyam*, 1994/7; 8. (Magyar A.: Az erdélyi örmény katolikus egyház története.) – *Keresztény Szó* 2006/IV. (Interjú Kovács Bálinttal).

152. Zakariás János, Gyergyószentmiklóson született. Székelyudvarhelyen (1717) és Kolozsváron (1718–1725) a SJGA-n tanult. Szolgált: 1726: Tusnádon első plébános, 1727: Kozmáson plébános. 1732. augusztus 14-én kozmási plébánosként van jelen a Csíksomlyón tartott *generali congregatione*-n. 1741–1745: Csíkmindszenten plébános. Ott is halt meg 1745. február 7-én.

Ezzel a szócikkal a 2009. decemberében elkezdett sorozatomat egyelőre befejezettnek tekintem.

Viczián István

A hemsinek, egy rejtőzködő törökországi örmény népcsoport

Törökország keleti részén, Rize várostól délre, a Fekete-tengerrel párhuzamosan magas hegylánc húzódik, amelynek legszebb, legmagasabb, majdnem 4000 m-t elérő vonulata a Kaçkar-hegység. Idén májusban turistautunkon ezt a hegységet kerestük fel. Az itt kora tavaszának tekinthető időben a hegyek tetejét még hó borította, a völgyekben pedig mindenhol bővizű, zúgó patakok, üde virágos rétek és hatalmas fákból álló, vegyesen fenyőből és lombos fákból álló erdők fogadtak. Tavasszal különösen sok az erdőkben a rododendron, magasabban a sárga, lejjebb a lila virágú bokrok élénkítik az erdők üde zöld színét.

Egy-két hegyi település rohamos mértékben épül ki idegenforgalmi központtá, úgyhogy ma már európai, alpesi mértékkel mérve is jó utak, civilizált körülmények várják a turistákat, ugyanakkor még a helybeliek hagyományos életmódja és vendégszerete sem tűnt el.

Mi elsősorban a hegység tájképi szépsége miatt kerestük fel a környéket, de jobban megismerkedve a helybeli lakossággal mindinkább megerősödött bennünk a felfedezés, hogy tulajdonképpen örmények közé kerültünk.

Az itt élő népcsoport neve: hemsin (török helyesírással: hemşin). A népcsoport létét és különleges sajátságait a hivatalos török prospektusok és az útikalauzok is elismerik. Vannak települések is, amelyek hivatalos nevében szerepel ez a szó, ilyen például a hegyi túrák kiinduló városa, Çamlıhemşin, de van Hemşin nevű város is. A hemsinek a Kaçkar-hegység magasabb részén, de csak

annak északi oldalán élnek, a hegység déli oldala már hagyományosan inkább grúzok lakta terület, amely a középkorban még a grúz királyság része volt. Ma azonban természetesen ez is éppúgy Törökország, mint egész Kelet-Anatólia. A másik irányban a hemsinek északi szomszédjai a tenger felé a lázok, akik a hegység alacsonyabb részén, és a csapadékban gazdag, dús vegetációjú, tea- ésogyorótermő partvidéken élnek. A láz szintén egy önálló népcsoport, nekik még megvan a saját nyelvük, a grúzhoz hasonló nyelvet beszélnek. Természetesen csak otthon, családi körben, mert az nem is jöhet szóba, hogy ezeknek a nyelveknek akármilyen létjogosultsága is lehetne a nyilvános életben, a sajtóban vagy az iskolában.

A hemsin népcsoportról azt szokták megírni az útikalauzokban, hogy hagyományos foglalkozásuk a pékség és a cukrászat, ezért az egész országban szétszóródva keresik kenyerüket, és hagyományos területükön jelenleg már csak kb. 15 ezren élnek. Minden évben nyáron sokan hazajönnek szabadságra, ekkor a hagyományos táncokat és zenét is felelevenítik. Jellegzetes hangszertük a tulum, ami kecskebőrből készült duda. Tehetséges, találékony nép, amelynek híres tréfás mondásai, furfangos meséi vannak. Az idegen számára a legfeltűnőbb a nők kendőviselete, amit különleges módon kötnek meg és régi pénzekkel díszítenek. A helyben maradt hemsinek hagyományos foglalkozásai közül a turistának kettő tűnik fel, a juh-tenyésztés a hegyi legelőkön és az erdei virágok gazdagságát kihasználó méhészet. En-

Hemsin kendőviselet

nek megfelelően fő termékeik a sajt és a különleges erdei virágméz. Erdélyi emlékeket ébreszt a magyar turistában egyik eledelük, amely a kukoricalisztból készült, és a juhtúrós puliszkához hasonló.

A hemsinek eredetéről a hivatalos magyarázat már homályosabb. Megírják, hogy iszlám vallásúak, de eredetileg keresztények voltak. Viszonylag későn tértek át az iszlám hitre, ezért jelenleg is elég könnyedén veszik ennek előírásait. Például a hemsin nők sosem viselnek fátylat, a férfiak nem vetik meg az alkoholt. Származásukról pl. a kiváló Lonely Planet útikalauzban az a homályos meghatározás van,

hogy arról a területről érkeztek ide, ahol a jelenlegi Örmény Köztársaság fekszik. A láz népcsoporttal ellentétben nincs saját nyelvük, jelenleg már csak a török nyelvet beszélik. Ezzel szemben a magyar nyelvű, de eredetileg Angliában szerkesztett Törökország útikalauz (2008, „Nyitott szemmel” sorozat, Kossuth Kiadó) egyenesen azt írja, hogy a hemsinek „egy nagyon régi török törzs, amelynek nyelve az örmény egyik nyelvjárása” (312. old.). – Ez a mondat talán csak akkor lenne igaz, ha benne a két népnevet felcserélnénk.

Közelebb kerültünk a hemsinek megismeréséhez, amikor a környéken kirándulva a festői Şenyuva völgyben egy angolul és franciául jól beszélő, hemsin nemzetiségű idős szálloda-tulajdonos úrra találtunk, aki nagyon barátságosan egy tea mellett elmondta európaiak számára is érthető nyelven és fogalmakkal, amit a néperől tudni le-

Régi hemsin ház, Ayderben

het. Ő határozottan hemsinnek vallotta magát, azt viszont határozottan nem jelentette ki, hogy a hemsinek örmények volnának. De elmondta, hogy az örmény múlt nyomai majdnem minden hegyi faluban fellelhetők még egy-egy örmény templomrom, vagy helynevek, falvak, patakok nevei formájában. Az ő szülőfalujában már nincs egy kösem a volt örmény templomból, de az öregek még tudják, hol állt, és a templomdombnak ma is ismerik az örmény nevét. Ugyanakkor hivatalos részről rendszeresen folyik a helynevek eltörökösítése, és a térképeken már csak ezek az új nevek jelennek meg. Ilyen mesterkéltné, csinált török név szerinte az ő völgyének neve, a Şenyuva is. Ezzel kapcsolatban később jutott eszembe, hogy a hegység névadója, a 3932 m magas Kaçkar-csúcs neve is majdnem azonos a hagyományos örmény kőereszt, a khaçkar nevével. Vendéglátónk

rendkívül óvatosan még az örmény népirtás témáját is megemlítette. Biztosított felőle, hogy itt nem történt az első világháború alatt olyan „intolerancia” az örményekkel szemben, mint a tőlük délebbre eső területeken. Ennek oka éppen az volt, hogy a muszlim hemsineket már akkor igazi törököknek tekintették.

Itthon tovább kutatva a hemsinek múltját, az internetes Armeniapediá honlapon tudományos adatokat találunk, amelyek megerősítik a hemsinek örmény eredetét. A krónikák szerint a hemsinek a 8. században menekültek el Örményországból az arab hódítás elől. Jelenlegi területükön a mai Hemşin

város lett a székhelyük, ekörül évszázadokig egy viszonylag önálló keresztény fejedelemség létezett, amely különböző egymást váltó nagyobb királyságok vazallusa volt, de a nehezen hozzáférhető hegyes vidéken viszonylagos önállóságot élvezett. A korai elszakadás következtében az örménynek egy önálló, archaikus nyelvjárása alakult itt ki, amely azonban magas kultúrát is ki tudott alakítani. Hemsin nyelvjárásban készült középkori krónikákat is ismerünk. Az örmény apostoli egyháznak Kacskar nevű egyházmegyéje volt itt. Az Oszmán Birodalom 1491-ben foglalta el a területet. Az iszlámra való átterés évszázadokig folyt az ezzel járó sok feszültséggel és igazságtalansággal, és tulajdonképpen a 19. században vált teljessé. Jellemző volt ebben az időben az un. kriptokereszténység, amikor színleg áttértek az iszlám hitre, de titokban a keresztény szokásokat és sokszor a szertartásokat is megtartották. Ma a helyben lakó hemsinek nagy része töröknek vallja magát, csak néhány fiatal kezd öntudatra ébredni. 2000-ben készült el az első hemsin dialektusban beszélő film. Törökországon belül még tőlük keletre, Artvin tartományban van néhány település, ahol a hemsin nyelvjárást még beszélik, ők a nyelvüket homsecmá-nak nevezik. Törökországon kívül a Kaukázusban élnek még főleg keresztény hemsinek, részben Abházia, részben Oroszország területén. Ezen kívül nagyon sokan szétszóródtak a török nagyvárosokba és a nagyvilágba. Összlétszámukat mintegy 150 ezerre becsülik.

Egy ayderi szállodatulajdonos családja

A nemzetközi örmény közvélemény is kezdi felfedezni a hemsineket. Ennek egyik jele volt, hogy 2005-ben Szocsiban 3 napos tudományos konferenciát rendeztek róluk. Jerevánban létezik a hemsineket képviselő társaság is, de ez is elsősorban a Törökországon kívülieket tudja elérni.

A tenger közelsége, az onnan felszálló párák levegő az év nagy részében sűrű ködfelhőbe burkolja a Kacskar-hegységet. Egy szép legenda Het'um középkori krónikájában ezzel a köddel hozza összefüggésbe a hemsinek letelepedését ezen a tájon. Eszerint a hemsinek egy kegyetlen perzsa uralkodó elől menekültek el Örményországból, aki azt követelte, hogy áldozzanak a pogány bálványoknak. Így jutottak el a pontusi nagy hegyekig, de itt utolérte őket a pogány király serege. A király azáltal fenyegette meg őket, hogy aki nem áldoz a pogány isteneknek, azt elevenen

széttépeti. Erre a keresztény hemsinek az Úr Jézushoz kiáltottak segítségül. Az imára válaszul sűrű köd szállt le az erdővel borított hegyes tájra, amelyben az üldöző csapatok reménytelenül eltévedtek. Az lett a büntetésük, hogy a világ végezetéig itt kell tévelygniük. A keresztények viszont megmenekültek. Átvitt értelemben mi is azt mondhatjuk, hogy az itteni örmények a kívülről évszázadok óta rájuk kényszerített sűrű homályban már alig kivehetően, szinte önmaguk elől is rejtőzve, mégis a mai napig fennmaradtak, és remélhetőleg még sokáig fenn tudnak maradni őseik földjén.

(2013. július 29.)

Kóka Rozália

A szabadkai pacsirta

(2. rész)

– Kétéves korodban meghalt az örmény édesapád, a magyar édesanyád, nagyanyád neveltek fel Szabadkán, egy magyar városban, magyar férjed volt. Hogyan tudod megőrizni mindezek ellenére az örmény identitásodat?

– Az egyik unokatestvérem megtalálta a padláson apám örmény leveleit meg egy örmény-angol szótárt. A szótár utolsó oldalán be volt írva apám bostoni címe. Azt a szótárt soha, senki meg nem fordította. Anyám mindig azt mondta, hogy nem tudja hol élt apám Amerikában.

A leveleket elküldtem a pesti bátyámnak, Bedrosián Péternek, aki fizikus volt, és a Központi Fizikai Kutató Intézetben dolgozott. Időnként kiküldték dolgozni Moszkvába is. Éppen akkor, amikor a bátyámnak felküldtük a leveleket Pestre, a bátyám barátnőjénél volt Jerevánból egy hölgyvendég. Arakszi elvitte őt a bátyámhoz, hogy bemutassa neki, hogy itt is van egy magyar örmény. Ezek a nők olvasni kezdték a leveleket és sírtak mind a ketten. Egyik jobban sírt, mint a másik. A bátyám nem tud örményül, kérdezgette tőlük:

– Mi történt? Mondjatok már valamit!

Ezekben a levelekben apám testvére, Miszák leírta azt a rengeteg szenvedést, amin keresztül mentek tizennygyben, amikor a török megszárlás volt. Megírta, hogyan próbálta megmenteni az apját és az anyját, hogyan menekültek, barlangokban bujkáltak, gyökereket ettek. Nem tudom hogyan, de végül eljutottak Jerevánba és ott telepedtek le. Ő ott megnősült és hat gyerekük született, két fiú és négy lány. A két fiú meghalt a háborúban, pilóták vol-

tak, lelőtték őket, csak a négy lány maradt meg.

Most hallgass ide! Ez a jereváni nő, aki olvasta a leveleket, azt mondta:

– Ezt az embert én ismertem, ez egy matematika tanár volt, emlékszem, hogy évekig feküdt valami nagy betegségben. A gyerekei meg az unokái állandóan jártak a könyvtárba és hordták neki a könyveket, hogy csak olvasson, olvasson, olvasson! Visszamegyek és meg fogom keresni ezt a családot.

Visszament, és a negyedik helyen megtalálta Siranus nénit, a nagybácsm feleségét. Hát ugye, többször hurcolkodtak az ötven év alatt! A nagybátyám, Miszák már nem élt, 1965-ben halt meg.

A következő alkalomkor, amikor Péter bátyám ismét kiment Moszkvába, akkor elutazott Jerevánba is, és megkereste ezt a családot. Mesélte, hogy amikor kinyitották előtte az ajtót, Siranus néni rögtön tudta, hogy ki ő. Rögtön látta, hogy ez csak a Nishánnak a fia lehet!

Ami még nagyon érdekes, hogy a négy lány közül az egyikkel, Rózával (örményül Vartuhi) nagyon hasonlítunk egymásra. Négy évvel idősebb tőlem, ő geológus volt, a férje pedig fényképész. (A férje saját magát Doktor Fotográfának hívta, mert sokkal több pénzt keresett, mint tudós felesége.) A fényképeken alig lehet bennünket megkülönböztetni, neki vörös volt a haja, nekem fekete. Néha bevittem és mutogattam az ő fényképeit a kollégáimnak, azt hitték, hogy én vagyok az. Azt kérdezték, hogy mikor jártam Jerevánban?

Egy ideig leveleztünk, azután jötték csóstól a rokonok hozzánk, sokszor szardínia módra feküdtünk Belgrádban a lakásunkban. A két sógorasszony, édesanyám meg Siranus néni is összetalálkozott, ami nagyon megrázó találkozás volt.

Mikor mi összekerültünk a férjemmel, elhatároztuk, hogy az egyik gyerekünk magyar, a másik örmény lesz. A lányunk született elsőként, őt Ildikónak neveztük el, ő lett a magyar, Béla választotta a nevét. A fiának az Áram a nevet adtuk, ő lett az örmény. Előzőleg fölkerestem a belgrádi örményeket, ők írtak nekem egy örmény névlistát, hogy abból válasszak. Az Áram tetszett legjobban, ő egy király volt.

Miután megtaláltuk a rokonokat, az egész család kezdett örményül tanulni, hogyha kimegyünk Jerevánba, tudjunk beszélni. Volt a belgrádi örmények között egy öreg tanító, aki megtanította nekem az abc-t, megtanított írni, olvasni. A szabadkai Pali bátyám, a felesége, a férjem és én készüldtünk Örményországba.

Aztán el is jutottunk végre! Kijeven keresztül utaztunk. Én már jártam előzőleg Kijevben, láttam a repteret is, mondtam hát a többieknek, hogy rakják le a bőröndöket, én ott maradok, ők meg nézzenek egy kicsit körül. Ahogy ott ültem, odajött hozzám egy örmény férfi és kérdezte, hogy ezen az ajtón fogunk-e kimenni? Azt feleltem neki, hogy igen. Erre kezdett nekem valamit mesélni, de semmit nem értettem. Mondtam neki, hogy sajnos én nem tudok jól örményül, és ő nagyon gyorsan beszél. Erre megkérdezte:

Hát maga honnan jön?

Mondtam neki, hogy Jugoszláviából jövünk. Láttad volna, hogy az az ember mekkora felhajtást csinált! Amikor beszálltunk a repülőbe, a pilóták hozták a „sampányt”, mindenkinek elmondták, hogy ezek az emberek először mennek haza!

Jerevánban is nagyon vártak bennünket a rokonok, egy kis autóbuzocskával tizenhatan jötték elénk, gyönyörű virágcsokorral fogadtak márciusban. Később megtudtam, hogy annak a virágcsokornak akkora értéke volt, hogy egy Zorkij fényképezőgépet lehetett volna venni rajta. Meglátogattuk a rokonokat, de Béla már három-négy nap múlva szeretett volna hazamenni. Először is elvették az útleveleinket, rögtön, ahogy odaérkeztünk! Be kellett számolni, hogy hová megyünk, kihez megyünk. Tudod milyen rossz érzés, hogy vendégségben vagy valahol és félned kell, hogy bajt okozol a vendéglátóidnak?

Az is nagyon érdekes volt, hogy leültetek bennünket vasárnap délután és kedd reggelig nem tudtuk az asztaltól felkelni. Csak jöttek az emberek szüntelenül, persze azok nem mind a rokonságból valók voltak, jöttek a kíváncsiak, az ismerősök. Kik ezek az emberek, akik Belgrádból jöttek? Milyen rokonok? Csodálkoztak nagyon, amikor megláttak bennünket Rózával együtt, hogy mennyire hasonlítottunk egymásra. Pedig nem vagyunk ikrek, eddig soha nem is láttuk egymást!

Ha jártunk a városban és én valamire azt találtam mondani, hogy szép, az másnap már ott volt a szobámban. Ha azt mondtam, hogy nem, nem, nem fogadom el, akkor meg voltak bántva! Persze, nálatok Belgrádban minden sokkal szebb!

A nagy emeletes bérházban, ahol nyitva volt az ajtó, láttam, hogy mindenütt zongora volt. Az én sógorom Rigából hozta a bútorait. Gondold el, milyen messze van Jerevántól Riga! Hónapokig tartott, míg odaért a bútor. Nagyon jól ment nekik, mert mint mondtam, a sógorom fényképész volt, és Bejrúttal is kereskedtek.

Elvittek a jereváni operába is, megnéztük az Anus-t, ez egy örmény népi opera,

a címe édest jelent. A sógorom bemutatott az énekeseknek. Képzeld, az előadás után hogy mentünk haza! Az a hatalmas tömeg, ami kijött az operából még három autóbuszra se fért volna fel. Sahen sógor oda-sétált az egyik várakozó buszhoz, mit beszélt, mit nem a sofőrrel, egyszer csak intett nekünk, hogy menjünk oda. Mi hatan beültünk és az autóbusz a megállóknál meg sem állva hazavitt bennünket. Kérdeztük:

– Sahen, ezt hogy csináltad?

– Kifizettem az összes ülőhelyet, ő nem fog ráfizetni, nektek meg nem kell a tömegben tolakodni.

Természetesen elmentünk Ecsmiazinba is. Ez Jerevántól kb. húsz kilométerre van, az örmény katolikusok központja, a világ egyik legszentebb helye. Olyan hely az nekünk, mint nektek a Vatikán. Majd még mesélek róla. Azt ugye tudod, hogy az örmények már 301-ben, a rómaiak előtt államvallással tették a kereszténységet?

*

(Az ecsmiazini élmények felidézése az időnk rövidsége miatt elmaradt, de Álmaszt a kezembe nyomott egy néhány oldalas dolgozatot, amelyet ő szerkesztett, és amiből megtudhatom a legfontosabb dolgokat a világon szétszóródott örményekről.)

– Most ugorjunk egy nagyot az időben. Mikor és hogyan kerültetek ki Jugoszláviából Amerikába?

– A férjem, Belgrád mellett, Vincsán dolgozott a Nukleáris Kutató Intézetben. Oda minden külföldi nagybembert kihordtak, az államelnököktől az úrpilótáig. Hetvenkétben vagy hetvenháromban, már nem emlékszem, egy Kovács Lajos nevű úr jött Amerikából Belgrádba, az amerikai követségre, őt is kivitték Vincsára és ott megismerkedtek Bélával. Megkérdezte a férjemtől, hogy lenne-e kedve kimenni Amerikába. Ő azt felelte:

– Nincs nekem pénzem repülőjegyre! Ha nekem itt annyi pénzem volna, soha nem mennék Amerikába!

– Kifizetem én azt magának, csak jöjjön el egy hónapra, nézze meg, hogy, hogy néz ki!

Béla el is ment egy hónapra. Édesanyám velünk élt, akkor éppen szívinfarkással feküdt a kórházban, Belgrádban. Egyszer csak a férjem küldött egy táviratot, hogy hajlandó lennék-e kimenni Amerikába? Azt hittem, hogy összeesek. Most mit tegyek? Kérdezzem meg anyámat? Felhívtam a bátyáimat, hogy mit csináljak? Merjem ezt a kérdést feltenni anyámnak? Eljöttek a bátyáim, Péter bátyám Pestről, Szabadkáról Pali bátyám, és bementünk a kórházba. Megkérdeztem anyámat, hogy mit tegyek. Képzeld el! Anyám azt mondta:

– Eridj gyerekem, ne kövesd el azt a hibát, amit én elkövettem.

Felhívtam a férjemet telefonon és beleegyeztem, hogy kivándoroljunk Amerikába.

Két évet vártunk a kivándorlási engedélyre. Húzták az időt, nem engedték be Bélát a követségre, nem beszélhetett a nagykövettel, nem beszélhetett senkivel. Kovács Lajos írta a leveleket, de mi már le is mondtunk a kimenetelről. Menjenek a csudába, nem érdekel már Amerika!

Hetvenötben éppen szabadságra készülünk, én befejeztem a szezont, Béla is szabadságot kapott az intézetben. Hála Istennek, mindig együtt tudtunk elutazni egyhónapos szabadságra. Bementünk a városba cipőt venni Áramnak, ő akkor tizenegy éves volt. A gyereket egy pillanat alatt elvesztettük valamelyik kirakatnál. Hazatelefonáltam anyámnak, hogy jelentkezett-e nála a gyerek? Azt mondja anyám:

– Gyertek gyorsan haza, az amerikai követség hívta Bélát.

A gyerek is meglett. Hazamentünk, elmentünk a követségre. Most azonnal be-

gedtek bennünket, és azt mondta Bélának a titkárnő:

– Uram, én nem tudom, hogy maga kicsoda, de itt van ez a nagy boríték, maguk holnap mehetnek Amerikába.

Nem utaztunk el azonnal, mert úgy volt, hogy két nap múlva utazunk a tengerhez egy hónapra. Elmentünk, de az egész nyaralás arról szólt, hogy hogy legyen, mint legyen. Miből vegyünk bőröndöket? El kell adni a zongorát. Mi lesz anyámmal, aki akkor már a nyolcvanegyedik évében volt? Közben jöttek a telefonok. Azt is megtudtuk, hogy John Glenn asztronauta és két kongresszusi szenátor szponzorálta Bélát.

Washington D.C.-be érkezünk repülővel, ahol Kovács Lajos várt bennünket. Onnan jöttünk át együtt, szintén repülővel ide, Columbusba, Ohio állam fővárosába. Reggel 5-kor érkezünk meg, Béla le se feküdt, már 8 óraker dolgozni kezdett.

Nagyon nehéz volt a kezdet, mert mi négyen összesen négy bőrönddel érkezünk Amerikába. Próbáltam koncertezni, hívtak is. Augusztus 13-án érkezünk ide, október 20-án már a Columbusi Szimfonikusokkal volt hangversenyünk. Az volt a címe, hogy Egy est Budapesten. Lehár Ferenc A víg özvegy című operettjéből mutatunk be egyveleget. Amerikában ez az operett nagyon népszerű volt, sőt most is az. Hozzá kell fűznöm, hogy soha életemben a kottáját nem láttam, soha az előadást nem láttam, a rádióból tudtam a dalokat. Én nem tudom, hogy mi volt velem, de semmi lámpalázam nem volt, pedig a művészeknek általában mindig van lámpalázuk, hazudik, aki azt mondja, hogy soha nincs. Aznap apám születésnapja volt. Én kiálltam a színpadra, mintha csak otthon álltam volna a zongorám mellett, és azt gondoltam:

– Apám, ez neked szól! – és énekeltem.

Nagyon nagy sikertünk volt. Egy amerikai tenoristával énekeltek a duettek. Utána hamarosan meghívtak Ohio állam egyetemének rádiójába. Ott vagy öt-hat nyelven, oroszul, szerbül, magyarul, örményül, németül énekeltem. Otthagytam a telefonszámomat és ezután egész héten hívogattak, akik hallották. Oroszok, szerbek, magyarok, németek, örmények – mind azt gondolták, hogy biztosan az ő honfitársuk vagyok. A mai barátaim is ebből a körből kerültek ki.

A nagy fájdalom az volt, hogy mindenki azt mondta, gyönyörű hangom van, de ne énekeljek klasszikus zenét, operákat! Énekeljek népdalokat! Végtelenül elkeseredtem. Azért tanultam annyit a belgrádi zeneakadémián? Tizenöt év alatt végig énekeltem egész Európát, most itt kezdjek el népdalokat énekelni? Nem azért, mert lebecsülöm a népdalokat, hiszen otthon is énekeltem, de azért nagyon rosszul esett ez a kérdés. Énekeltem itt is, ott is, nagyon sok helyen, nem is tudnám felsorolni mind, de ezek a szereplések ritkán voltak, nem lehetett belőle megélni.

A férjem jól keresett, de nem volt elég, ugye rögtön házat vettünk, azt fizetni kellett. Nekünk már 15-én nem volt pénzünk, valamit tennem kellett, nem ülhettem otthon, nem is akartam.

1976. május elsejére meghívást kaptam Miamiába. Elküldtem a kottákat, a Toscát, hogy majd Tosca nagyáriáját fogom énekelni és sok minden mást. Amikor megérkeztem, találkoztam a zenészekkel, azt kérdezték tőlem, hogy mi az a Tosca? Azt hittem, hogy elájulok. Nem tudták. Nagyon sírtam, a fiam vigasztalt:

– Anya, ez a technika országa, nem a zenéé, ezek felmentek a Holdra, de nem tudják, hogy mi a Tosca. New Yorkban biztosan tudják!

Végül hoztak oda egy öregurat, aki engem zongorán kísért. Ő azt javasolta, hogy tanuljak meg nagy slágereket, azokkal nagy sikerem lehet. Mindentől függetlenül nagyon nagy sikerem volt ezen az estén a magyar operettekkel, nótákkal is. Másnap kivittek a tengerpartra, hogy nézzem meg, milyen gyönyörű Miami Beach. Gyönyörű szállodák, gyönyörű virágok, gyönyörű idő volt. Fehér, magas sarkú cipő, fehér ruha volt rajtam. Ledobtam a cipőmet, berohantam a tengerbe, az Atlanti-óceánba, széttartam a karomat és azt mondtam:

– Na, lelkek, meg vagytok elégedve? Aztán észbe kaptam. (Most is feláll a szőröm!) Mit beszélek én? Hát anyám él! Csak apám halott! Apám mindig Amerikába akart menni, és most itt vagyok én, a „csontja”, és megyek előre!

Visszamentem a szállodámba, mondják, a férjem telefonált, hogy anyám meghalt. Úgy sírtam, és annyira mérges voltam a férjemre, hogy miért telefonálta meg, kiszírtam a lelkemet. Valahogy hazautaztam, Béla szegény várt, ő is nagyon meg volt ijedve. Nem tudta, mit csináljon, mondja, ne mondja, hogy mi történt, hát megmondtam. Egy gyönyörű nagy csokrot kaptam Miami-ban, mondtam a férjemnek:

– Én ezt nem akarom hazavinni, nem akarok még hazamenni, vigyé el egy temetőbe, találj nekem egy temetőt!

Azt hittem, hogy itt is van valahol egy olyan emlékmű, mint otthon, amit az elesett hősök tiszteletére állítanak, és aki nem tudja, hol van a halottja, az Halottak napján oda leteszi a virágokat. Képzeld! Béla elvitt engem egy 1806-ból való régi temetőbe. Kiszálltunk az autóból, hát nem mentünk többet néhány méternél, találtunk egy sírt. Ezt hallgasd meg! Az volt felírva magyarul: "Itt nyugszik Szentgyörgyi Andrásné, meghalt 1907-ben, április 28-

án, 23 éves korában". Nem hittünk a szemünknek. Én oda leraktam a virágcsokrot, és így fohászkoztam anyámhoz:

– Ez nagyon szép! Szép ez az éneklés, de ha lehetséges, segíts rajtam valahogy, hogy segíthessek Bélának! Segíts, hogy tudjuk kifizetni a számláinkat.

Hazajöttünk, Ildikó lányom azzal fogadott:

– Anya, de jó volna, ha tudnál angolul! Itt az újságban egy hirdetés, a Chemical Abstracts olyan szerkesztőket keres, akik tudnak oroszul és ismerik a cirill betűket.

Mondom a családomnak:

– Elmegyek én!

Se Ildi, se Béla nem biztatott, mert tényleg nem nagyon tudtam angolul. Elmentem az állásinterjúra. Amikor a nő meglátta, hogy Belgrádban fejeztem be a zeneakadémiát, azt kérdezte:

– Hát maga mit akar itt csinálni?

– Nézze, én sok nyelvet beszélek és kémiát is tanultam, így-úgy tudom is. Kérem, csak egy pár hónapra vegyen fel, hogy a férjemnek segíthessek! Négy bőrrönddel érkezünk ide, és nagyon nehéz a helyzetünk.

A nő felvett. Huszonkilenc évet dolgoztam le a vállalatnál. Ez a cég a világon megjelenő, összes kémiával kapcsolatos könyvből, újságból készít kivonatokat, ötvenkét nyelven. Én bibliográfia-szerkesztő voltam, az utolsó években huszonhárom nyelvből fordítottam.

Azt még nem is mondtam, hogy a sírhoz, amit kineveztem anyám sírjának, továbbra is kijártunk. Májusban, amikor még csupaszok a fák, a sírtól látni lehet azt az épületet, ahol én huszonkilenc esztendő ledolgoztam.

– Ez nagyon misztikusnak tűnik.

– Néha még ma is beleborzongok, ha arra gondolok, hogy annak idején, nagy fájdalommal mit kértem anyámtól.

Tudod, Béla a NUCON-nál (Nuclear Consulting Services) dolgozott, rengeteg találmánya volt, egész életében a nukleáris műszerek fejlesztésével foglalkozott. Olvasd el a 2009-es ITT-OTT évkönyvben a róla szóló nekrológot, amelyet Krémer Sándor írt! Istenem, miért vetted el tőlünk ilyen hirtelen?

A XX. század bő kétharmadát végigfényképező, a doni fronton haditudósítóként dolgozó, az '56-os eseményeket megörökítő, a Budapestet városvédőként dokumentáló, a Krisztinavárosi Budai Gyermekfotó műterem portréfotósa, a szenvedélyes ország- és természetjáró dr. Szentpétery Tibor munkásságát és életútját bemutató, a Klebelsberg Kultúrkúriában (1028 Budapest, Templom utca 2-10.) 2013. április 20-án elhangzott emlékülés előadásait folyamatosan közöljük.

Mészáros Atilla

Hallgatóból unokává

A tudományos emlékülések jellemzője a kutatási eredmények rendszerezése, tárgyilagos elemzése. Tőlem ezt ne várják. Hogy miért, elmondom.

A felkészülés során az emlékeimben és a gyűjteményemben egy meghatározó emléket találtam, természetesen dr. Szentpétery Tibortól, Tibor bátyámtól kaptam.

Egy vers, amely a II. világháború Donkanyari magyar áldozatainak állít emléket. Megrázó, döbbenetes erővel hat ránk és mondanivalójával összeköt bennünket egy életen át.

Vihar Béla: Egy katona megy a hóban...

A verset olvasván ott a gyűjteménykupacom tetején, átváltozott körülöttem a világ, és sorra bújtak elő emlékeim...

Az érzelmek és emlékek kavalkádjában egyik pillanatban

- a napsütötte orosz pusztán, a Don folyó partján járok,

Autó lassít a ház előtt, értem jöttek. Én is feljajdulok, olyan jó lenne még itt maradni egy kicsit! Fájó szívvel elbúcsúzom a kedves, tehetséges, megtört szívű Álmásztól. Továbbindulok, fejemben és szívemben, a magnószalagomon egy szeretetre méltó kedves pár életének emlékeivel. (Folk Magazin, 2010/2)

- a másik pillanatban Korotojak utcáin, csatazajban, átélve a sebesülése körülményeit,
- vagy a Magas-Tátra hófödte csúcsairól tekintünk a távolba,
- vagy precíz pontossággal járjuk körbe és vesszük számításba Budapest határköveit,
- vagy éppen a Szentpétery család újonnan épült Gábor Áron úti házában serénykedünk, hogy a Bódog név halatán a testvéri szeretet minden melegsége töltsön el,
- de kutathatnánk a Remete szurdok barlangjaiban ősemlék leletek után,
- vagy az Óbudai sziget Hadrianus palota-együttes fürdőjének téglalotizatos kifolyójában sétálva, a Duna vízszintjén.

Az egy időben megjelenő emlékek közt a legfényesebben a következő: „A szeretet

soha el nem múlik!” (Pál apostol első levele a korintusiakhoz).

Tibor bátyám mindig ezzel a szeretettel fogadott minden alkalommal, amikor Nála jártam. Mind fizikai, mind szellemi értelemben valamilyen étket szolgált elém, és elengedhetetlenül ott volt az erdélyi, székelykaput ábrázoló szalvétatartó.

És ezzel a szeretettel beszélt nekem hegyről, völgyről, hazáról, családról, szülőről, testvérről, gyerekről, iskoláról, tanárról, elcsatolt országrészről, bajtársról, Don-kanyarról, csodáról, börtönről, megaláztatásról, 56-ról, munkáról, műemlékről, életről, küzdelemről és arról, ami mindezeket végigkísérte, a fotózásról.

Ezekben a beszélgetésekben tiszta irányt és erkölcsöt mutatott számomra.

Valamikor 1996 őszén jelent meg egy újsághirdetés, egy aprócska hír, programajánló, egy a sok közül:

Szil-Vay Ingrid irodalmi estje Szentendrén

Szentendrén, a Kecskés együttes klubjában szép duduk zenével kezdődött augusztus 10-én a középkori örmény költő, Nahapet Kucsak 101 hajren – Középkori örmény szerelmesversek – (Fordította Szil-Vay Ingrid, Romanika Kiadó 2013) című könyv bemutatója. A folytatásban *Szil-Vay Ingrid* rövid örmény irodalmi útmutatóját nagy érdeklődéssel hallgatta a szép számú közönség. Az irodalmi est meghívott vendége volt *Kuncz László* operaénekes, akivel Ingrid felváltva olvasott fel a verseskönyvből. Kuncz kellemes basszus hangja elbűvölte a megjelenteket. A szép esten közreműködött a Kecskés együttes is, akik *Kecskés András* által megzenésített dalokat adtak elő, ráadásokkal.

Dr. Szentpétery Tibor haditudósító előadása a Don-kanyarról a Hunyadi klubban.

Elmentem, hiszen akkor már számomra ismert volt a név. Mindig is kerestem, és szerettem hallgatni az ilyen nagy tapasztalatú embereket. Szóval, ott lettem hallgató.

Aztán a későbbiekben egyre többet jártam Tibor bátyámhoz és egy kiállításán – alig akartam hinni a fülemnek – így mutatott be: „a fogadott unokám”.

Oly’ megtiszteltetés volt számomra és oly’ nagy szeretettel mondta, hogy akkor is és most is melegséggel tölt el.

A rend szeretete és a józansága is bámulatra méltó volt. Utolsó levelében, nem sokkal halála előtt, így búcsúzott tőlem: „Eddig múltbeli emlékeimet több mint 1 400 oldalon dolgoztam fel...”

„A szeretet soha el nem múlik!”

Felhívás

Az Erdélyi Magyarörmények Szövetsége (EMÖSZ) elkezdte az Erdélyben élő és innen elszármazott örmények helyzetének szakszerű feltérképezését és feldolgozását. A felmérés célja az örmény identitás, az érdeklődési körök és igények felkutatása a jövő építése céljából, a történelmi és családfakutatások segítése.

A szokásos papír formában eljuttatott kérdőív mellett (amit szándékunkban van mindenképp eljuttatni) a felmérést nagyban megkönnyíti az elektronikus változat, amelyet a következő adatlapon lehet elérni:

facebook.com/emosz2013, vagy egyszerűen a saját Facebook oldalán az Erdélyi Magyarörmények Szövetsége-re való rákeresés útján.

Bízunk abban a pozitív hozzáállásban és segítőszándékban, amellyel mindenki a maga módján az erdélyi magyar-örménység életének szervezését segíti, és köszönjük, hogy kitölti az adatlapot.

dr. Puskás Attila elnök, EMÖSZ

Balogh Anikó

„Azért vagyunk a világon...”

Barangolás Bácskában, Bánságban, az Al-Duna vidékein és Dél-Erdélyben – 2013. augusztus 4–11.

(1. rész)

Nagyon remélem, hogy ezt a megkezdett mondatot még ma is sokan be tudják fejezni Tamási Áron szavaival: „hogya valahol otthon legyünk benne”!

Hol érezzük magunkat otthon? Általában, *azon a helyen*, ahol születünk, amelyet ismerünk, ahol felnévelkedtünk, ahol szerettek bennünket, ahol szerettünk, tanulunk, dolgoztunk, éltünk, amelyhez jó vagy rossz élmények, emlékek kötnek.

Előfordul, hogy ismeretlen, belső erők ösztönöznek bennünket először *annak a helynek* tüzetesebb megismerésére, később pedig vonzanak térben és időben egyaránt távolabbra is.

Előfordul, hogy belső indítatásunkat külső hatások, szerencsés egybeesések támogatják, és elindulunk a „világba” kö-

rülnézni. Mi, magyarok, sajátos helyzetben vagyunk, mert szorosán értelmezett otthonunkból kitekintve és határainkat átlépve még mindig a „hazánkba” mehetünk, oda, ahol annakidején nagyszüleink, ősünk voltak otthon, s ahol a gyökereinket mi is megkereshetjük.

Életem ajándékának tartom, hogy csatlakozhattam egy olyan, az örmény nemzetből származó közösséghez, melynek ősei a magyarokhoz hasonló történelmet éltek meg, üldöztetésük során a magyarok, székelyek között találtak befogadásra, s amelynek leszármazottai ugyanott keresik gyökereiket, ahová engem húznak belső erőim: a Kárpát-medencében és a Kárpátok havasai között, Erdélyben, a Székelyföldön és a Délvidéken.

Tavaly Székelyföldön varázsolták el lelkemet az ott látottak, hallottak, tapasztaltak. Megélhettem néhány ottani hétköznapot az ott lakó emberek között. Valóságossá váltak Öregapám hargitai meséinek addig csak elképzelt helyszínei, alakjai, csavaros észjárásuk, ízes beszédük, ételeik zamata, zenéjük, dalaik, táncaik, s – áhítom – bizalmuk és szeretetük.

Ezen a nyáron, annak legforróbb, augusztusi napjain utunkat Délnek vettük. Az igazat megvallva, nagyon keveset tudtam arról, miért és mi keresni valónk van ott is. Most már tudom.

Nem tudom, hány kilométert tettünk meg a munkáját szakértelemmel, csodálatos nyugalommal és derűvel végző Viktor járgányával, de azt igen, hogy ez a túra több volt egyszerű, autóbuzsós kirándulásnál.

Ha jól emlékszem, 10 különböző emlékhelyre, szoborra, emléktáblára, sírhelyre került föl egyszerű, piros-fehér-zöld szalagos kis kocsizunk, vagy csak szalagunk, tehát *kegyeleti túra* volt.

Szarka György honismereti vezetőnk és helyi kollégája Bácskai Faragó Zoltán elmondásai, felolvasásai, valamint az utóbbi Délvidéki Magyar Útikönyve által rendkívül sok, olyan történelmi eseményről kaptunk áttekintést, melyeket már iskolai tanulmányaink óta elfelejtettünk, vagy amelyekről a valóságtól eltérő adatokat tudtunk, vagy még egyáltalán nem is hallottunk. *Nemzettudatunk, ismereteink gyarapodtak.*

Látogatásunkkal, érdeklődésünkkel, részvételünkkel érzelmileg, másrészt pedig anyagi hozzájárulásainkkal *egyaránt támogatjuk a délvidéki magyarság megmaradására törekvéseit.*

Jártunk a Szerémség, Bácska, Bánság kövér termőföldű síkságain. Nevezetes templomokat, épületeket, romokat, természeti képződményeket kerestünk föl. Kö-

Indulás a Batthyány téri Duna-partról (a szerző felvétele)

rülnéztünk Ó-Szerbia Al-Dunai részén, körüljártuk vízből félig kimagasló várak maradványait, román területen felmáztunk a Kazán-szoros fölött meredező sziklára, majd ámuldoztunk Herkulesfürdő szépségein a Cserna völgyében. Feljutottunk a tengerszint fölött több mint 2000 méter magasságban vezető DN 67c számú, Transzalpina (vagy más néven a román II. Károly király útjaként emlegetett) panoráma útra, ahol lélegzetünk is elállt a hegykioszorú és völgyek csodálatos látványától. *Természetjárók, kíváncsi és mindenhol fényképező turisták voltunk.*

Nyaraltunk! Megmerülhettünk, úszhattunk a Duna langyos-hús vizében, hajókázhattunk dereglyéken a Kazán-szorosban.

Átengedtük magunkat a gasztronómiai élvezeteknek, amikor megkóstoltuk, sőt, igen jó érvággyal fogyasztottuk el a vendéglátóink által feltálalt, helyi specialitásnak számító étkeket, italokat, gyümölcsöket és édességeket.

Végül, de jelentőségét és érzelmi töltését tekintve nem utolsó sorban, mindenhol, ahol erre alkalom és lehetőség nyílt, közösen énekeltünk, *összekötöttek bennünket Himnuszunk, Szózatunk és Szűz-Máriához intézett kérésünk dallamai, és a közös imádkozás.*

Folytatjuk

Szomorújelentés

Nyolcvanegy éves korában elhunyt Katona Tamás történész, politikus – közölte a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) Bölcsészettudományi Kutatóközpontjának főigazgatója szombaton.

Fodor Pál – a család meghatalmazása alapján – elmondta: Katona Tamás, az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének nyugdíjas munkatársa, neves történész, az 1848-49-es forradalom és szabadságharc értő kutatója pénteken (2013. június 28-án) hunyt el, hosszú betegség után. (MTI, 2013. június 29.)

Emlékét kegyelettel megőrizzük!

Hermann Róbert

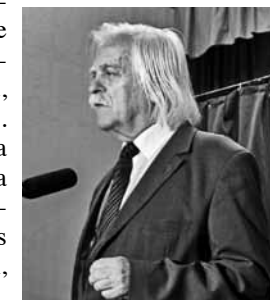
Katona Tamás

Vannak személyiségek, akik szinte önálló intézményt alkotnak egy-egy szakmában. Ilyen személyiség volt a 81 évesen elhunyt Katona Tamás. Akik ismerték, akik együtt dolgoztak vele, soha nem felejtik el páratlan műveltségét, széles látókörét, remek előadókészségét s mindezekkel párosult megnyerő személyiségét és időnként csípős humorát, finom iróniáját.

Családi örökségében a magyar középosztály legjobb hagyományai egyesültek, s alig volt olyan szeglete a Kárpát-medencének, ahol ne talált volna szegről-végről rokonokra. Büszke volt erdélyi és partiumi gyökereire, de ugyanilyen szívesen emlegette nagyapját, Halász Imrét, a Nyugat egyik szerzőjét is. Gyermekként élte át és túl a második világháborút, tanúja volt az általa olyannyira szeretett budai vár 1944–1945-ös ostromának és pusztulásának, az azt követő újjáépítésnek. Gimnáziumi tanulmányait az érseki katolikus gimnáziumban végezte, majd az egyetemen 1950–1955 között ma-

gyar-arab-könyvtár szakon végzett. Tanította Germanus Gyula, s ekkor kötött életre szóló barátságot Antall Józseffel. Szívesen anekdotázott egyetemi kirúgásáról („A tanfegyelmet nyaksál viselésével lazította” – állt az indoklásban), majd a végzést követő könyvtárosi pályafutásáról. (Mindig büszkén emlegette, hogy ő hozta létre Bicskén Magyarország első cigánytelepi könyvtárát. Ugyanilyen büszke volt arra is, hogy a Kárpát-medencének nincs olyan magyarlakta települése, ahol amatőr néprajzosként ne járt volna.)

Az 1960-as évektől a Magyar Helikon, majd az Európa Kiadónál volt szerkesztő és műfordító. Rengeteget fordított németből és angolból; az utóbbi nyelven különösen az Agatha Christie krimik fordítása állt közel a szívéhez. Az 1970-es évek elején az Európa, illetve a Helikon jelentős részben az ő kezdeményezésére indította meg a magyar népszerű forráskiadás mindmáig legjobb sorozatát, a mintegy ötven kötetből álló

Katona Tamás 2011. október 3-án, az Aradi Vértanúk emlékünnepeén a magyarörmény közösségben

Bibliotheca Historicát. Ennek szerkesztő-bizottságában olyan személyiségekkel dolgozott együtt, mint Dercsényi Dezső,

Gyóffy György, Klaniczay Tibor, Szűcs Jenő, Szakály Ferenc, Stoll Béla, Zolnay László; közülük Szakály Ferencel elválaszthatatlanul jó barátok (és téniszpartnerek) is lettek egymással.

Szintén az ő szerkesztésében indult a Pro Memoria sorozat, amelyben a Bibliotheca Historica egyes köteteinek népszerű kiadásai mellett ő adta közre Orbán Balázs „Torda város és környéke” című munkáját, s tucatnyi más fontos művelődéstörténeti kötetet.

De a szíve igazából nem a magyar közép- vagy kora újkorért, hanem 1848–1849-ért dobogott. Az aradi vértanúk perét bemutató, először 1979-ben megjelent, összesen három és fél kiadást megért dokumentumköteté valóságos historiográfiai fordulópontot jelzett a szabadságharc hadtörténetének kutatásában. De ő adta ki újra, remek bevezetőkkel és alapos jegyzetekkel, a korábbi közlések hiányait vagy tévedéseit korrigálva Klapka György, Vukovics Sebő és természetesen a szívének oly kedves Görgei Artúr emlékiratait. Ez utóbbit újra is fordította, bevezető tanulmánya pedig Görgei pályájának egyik legjobb, de mindenképpen legszelleme-sebb összefoglalójává sikeredett. Nevéhez fűződik az ozorai diadal, illetve a Buda 1849-es visszavételének dokumentációját tartalmazó két kötet szerkesztése is.

De Katona Tamás történészként nem csupán szorgalmas forráskiadó és -feltáró személyiség volt. Senki nem tudott olyan élvezetesen és megragadóan beszélni a nagy év eseményeiről és személyiségeiről, mint ő. Az Eötvös Kollégiumban tartott speciális kollégiumokon, a József Attila Tudományegyetemen, illetve a Károli

Gáspár Református Egyetemen tartott szemináriumain és előadásain hallgatók tucatjaival szeretett meg a korszakot, s ugyanez mondható azokról az előadásokról, amelyeket szerte az országban százszámra tartott, s amelyeknek ízes, szépen formált mondatai különös egyéni jelleget kölcsönöztek. Egykori tanítványai közül tucatnyira tehető azok száma, akik az ő hatására (is) lettek e korszak kutatói.

2003-tól, immáron nyugdíjasként volt az MTA Történettudományi Intézetének munkatársa. Ráday Mihállyal közös televíziós sorozatukban a korszak szereplőinek sírjaira, emléktábláira, lakóépületeire, szobraira hívták fel a nagyközönség figyelmét, s rengeteg pusztuló síremléket óvtak meg ily módon az enyészettől. Később, a 2000-es évektől kezdve immáron a Nemzeti Kegyeleti Bizottság egyik legaktívabb munkatársaként folytatta e munkát.

A rendszerváltozást követő évtizedben a politikában is kipróbálta magát. Az első szabadon választott országgyűlés MDF-es képviselőjeként lett az Antall-kormány külügy, majd miniszterelnökségi államtitkára, majd 1994–1998 között az I. kerület polgármestere, 2000–2002 között varsói nagykövet. Élete egyik legnagyobb teljesítményének tekintette, hogy 1998-ban a budai Várban felállították Görgei Artúr újraöntött lovas szobrát.

Számos társadalmi és civil szervezetnek volt tagja, tisztségviselője vagy elnöke. Azok közé tartozott, akiket bármikor fel lehetett hívni, bármikor meg lehetett keresni. Az utóbbi hónapokban elhatalmasodó betegségét a rá jellemző derűs nyugalommal viselte. „Itt néhai Katona Tamás” – vette fel a telefont, s szinte szabódott, ha a kezelések miatt át kellett tennie egy megbeszélte vagy tervezett találkozót.

Szerette az életet, s tudta jól élni azt. Hihetetlen klasszikus zenei gyűjteménye

volt, s ugyanilyen szenvedéllyel gyűjtötte az 1945 előtti magyar filmeket is. Valóságos élő lexikonja volt a két világháború közötti magyar filmművészetnek és színiéletnek, de ugyanígy képes volt bármikor felmondani a gothai almanachot vagy a második világháborús német csatahírlékek elnevezéseit és típusait. Minden érde-

kelte, ami a kultúrával összefügg, s szinte nem volt a humán tudománynak olyan ága, amelyhez ne tudott volna hozzászólni, s amelyről ne lehetett volna őt kérdezni. Most már őt sem kérdezhettük. Isten Veled, Tanár Úr, Isten Veled, Tamás!

(Magyar Nemzet, 2013. június 29.)

Kedves Olvasóink!

2002-ben felhívással fordultunk olvasóinkhoz, kérve segítségüket egy „Magyar-örmény ki-kicsoda?” összeállításához. Most megismételjük felhívásunkat. Kérünk mindenkit, akiknek elhunyt, számottevő munkásságot felmutató magyar-örményekről adatai vannak (a magyar-örmény családhoz való rokoni kapcsolat, életrajzi adatok – életpálya, foglalkozás, végzettség vagy valami hasonló –, valamint az adatok forrását, vagy az adatközlő nevét) közöljék velünk, vagy küldjék el az e-könyvtar.magyar-ormeny@gmail.hu címre. További információ a júniusi számunkban.

Szerkesztőség

Egyházi hírlével

Az örmény katolikus templomban (Bp. XI. ker., Orlay u. 6.) szeptembertől ismét minden vasárnap lesz Szentmise 16.30-kor. A következő időszakban két kiemelkedő esemény lesz.

Szeptember 22-én ünnepeljük a templom búcsúját, Fogolykiváltó Boldogasszonyt. A Szentmise 16.30-kor kezdődik.

Október 6-án 16-órakor koszorúzással emlékezünk az Aradi Vértanukra és főként a magyar-örmény hős áldozatokra. 16.30-kor örmény nyelvű, énekes ünnepi szentmise lesz az *IMPERATRIX énekegyüttes* részvételével, amelyet *Avedik Hovaneszian* atya, a beyruti pátriárka személyi titkára mutat be. Örömkre, a szentmiséhez kapcsolva,

Pál atya ünnepi aranymiséjén, július 21-én aranymisés áldást adott az Orlay utcában (baloldalt Fülöp Ákos)

Avedik atya úgy készül, hogy megkeresztelhesse azokat a gyermekeket, akiket szüleik, vagy nagyszüleik erre felkészítenek és ezt a Lelkész-ség felé levélben, telefonon vagy e-mailon jelzik. (Cím: 1114 Budapest, Orlay u. 6, Örmény Katolikus Lelkész-ség, telefon: 06-01-394-5212, email: zakarisa@t-online.hu).

A keresztelés feltétele, hogy a keresztszülő(-k) bérnált katolikus(ok) legyen(ek) és házaspár esetén érvényes házasságban éljenek.

Ősszel is folytatódnak a zeneagapék. A konkrét időpontokról a következő számban tájékoztatjuk a testvéreket.

Fülöp Ákos atya

Fővárosi Örmény Klub

2013. szeptember 19., csütörtök, 17 óra

A Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál terme,
új bejárat a Budapest V., Városház utca 7. szám felől

Műsor

(Mirzácshi) Vártig Lukács alias Merza
és a pesti telefonkönyv

Örmények a századokban,
Merzák a világban

Rendezi: *Budavári Örmény Nemzetiségi Önkormányzat*

Támogató: *Fővárosi Örmény Önkormányzat*

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományok az egyesület bankszámlájára befizethetők.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az **Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye:** 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(1054 Budapest, Akadémia u. 1. II. emelet 280, telefon: 332-1791)
(félfogadás: hétfőn 16.30–18.30 óráig, fovarosiormeny@gmail.com),
a Budapest Főváros II. ker. Örmény Önkormányzat
és a Budapest Főváros XIII. ker. Örmény Nemzetiségi Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár),
Dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Lapzárta: minden hónap harmadik csütörtökét követő hétfő!

Tördelés: Szakmány György

Nyomdai munkák: Pannónia-Print Kft.